

Processos de participació: gestió de col·lectius

Judith Hernández Juárez

25 hores

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Introducció a la participació ciutadana	7
1.1. El perquè de la participació ciutadana	9
1.2. Actors que hi intervenen	12
1.3. Nivells de participació	15
1.4. Gestió de col·lectius	16
2. Mecanismes i instruments	22
2.1. Metodologies	22
2.2. Tècniques	25
2.3. Eines	27
2.4. Rol i funcions de la persona dinamitzadora	31
3. Processos de participació i experiències pràctiques	35
3.1. Fases del procés	36
3.2. Àmbits d'intervenció	40
3.3. Experiències pràctiques	47
Resum	52
Activitats	55
Exercicis d'autoavaluació	56
Solucionari	58
Glossari	60
Bibliografia	64

Introducció

El curs *Processos de participació: gestió de col·lectius* pretén aportar coneixements entorn de la participació ciutadana impulsada des de l'administració i diferents institucions amb l'objectiu d'implicar la ciutadania en la presa de decisions públiques.

Ja des de fa un temps, tant des de la filosofia política com des de les administracions, es constata la necessitat d'un canvi en la manera de fer política. L'alta abstenció electoral mostra la desafecció política que hi ha entre la població; alhora les societats cada cop són més complexes i es veuen sotmeses a canvis més ràpids que en dificulten la governança.

Així doncs, els processos participatius donen resposta a aquestes necessitats impulsant la implicació de la ciutadania en la presa de decisions públiques, de manera que la gestió pública sigui tan encertada com sigui possible mentre respongui a la voluntat de la ciutadania i reforci la democràcia.

Alhora, les desigualtats socials entre els diferents col·lectius de la població fa que hi hagi diferències en la participació, i per tant, cal tenir molt en compte aquestes diferències per tal d'aconseguir superar-les i de promoure la implicació de la ciutadania en conjunt.

En aquest sentit, el mòdul pretén aportar elements de reflexió sobre les oportunitats que genera la promoció dels processos participatius, tant des de les administracions com des d'altres institucions i organismes, implicant els diferents col·lectius, com també posant a l'abast diferents metodologies i tècniques que permetin fer-ho possible.

El curs s'adreça a professionals i a persones interessades a promoure la participació ciutadana tant en les administracions com en organitzacions o entitats, ja que el foment de la implicació de les persones en les decisions públiques no és cosa únicament del poder polític, sinó també de qualsevol organització que cerqui una millora de la participació interna i formes més democràtiques de gestió de l'organització.

Aquest curs pretén que adquireu de manera progressiva un conjunt de competències que us permetin reflexionar sobre la participació ciutadana i les formes per a aconseguir una implicació més gran de tots els col·lectius.

Objectius

- Introduir elements per a la reflexió entorn del concepte de *participació*, coneixent la realitat de la qual sorgeix i els actors que intervenen en els processos participatius.
- Identificar els col·lectius que solen quedar exclosos de les decisions públiques per tal de tenir en compte certs elements que permetin gestionar-los amb l'objectiu que hi tinguin accés.
- Donar a conèixer mecanismes i instruments –metodologies, tècniques i dinàmiques– per a dur a terme processos participatius.
- Definir el rol i les funcions de la persona dinamitzadora.
- Donar a conèixer les fases d'un procés participatiu, els àmbits en els quals es poden dur a terme i experiències desenvolupades a Catalunya.

1. Introducció a la participació ciutadana

Quin és l'estat de la nostra democràcia? Si mirem les dades de participació electoral en les darreres eleccions autonòmiques o municipals, ens adonem que la gran guanyadora de les eleccions és l'abstenció electoral amb un 40% a les eleccions a la Generalitat de Catalunya, i amb un 45% a les municipals catalanes.

I l'abstenció electoral, què significa? Què evidència? Segurament hi ha molts motius pels quals les persones que tenen dret a vot decideixen abstenir-se, però, en qualsevol cas, posa en evidència que hi ha alguna cosa que no funciona. La ciutadania s'allunya de la política o del funcionament polític?

Hi ha diversos estudis que coincideixen a posar de manifest l'interès tan baix per la política que té la població. Prop d'un 70% de persones afirmen que la política els interessa entre poc i gens.

L'abstenció electoral i la pèrdua d'afiliació als partits polítics forma part d'un procés de desafecció política en què la ciutadania s'allunya dels instruments habituals de representació. Mostra un sentiment de desil·lusió o desencantament envers una democràcia que no respon als canvis socials amb la celeritat que s'espera, i alhora, deixa un paper reduccionista a la ciutadania.

La transició democràtica espanyola va fer que la població s'il·lusionés i que exercís el dret a vot que li havien negat durant els anys de dictadura. Aquest acte tan senzill va suposar un augment de les perspectives de participació democràtica en la població que gaudia de drets de ciutadania (les persones emigrants i els menors d'edat no tenen aquest dret).

Malgrat tot, les fórmules de la democràcia representativa i la manca de cultura política de la població deguda a tants anys de dictadura van propiciar, d'una banda, les promeses electorals, i de l'altra, el clientelisme polític, en què la ciutadania passa a ser consumidora de productes polítics, de tal manera que ni es fomenta, ni es demanda la participació activa de la població.

La democràcia representativa com a sistema polític no ha previst espais d'intervenció per a la ciutadania, i això genera que, davant d'aquesta mancança, la ciutadania se'n desentengui i generi demandes de productes sense implicar-se o comprometre's amb la comunitat.

El vot, en el millor dels casos, es decideix depenent dels programes polítics que exposen els partits polítics. De totes maneres, tothom pot veure que els canvis socials avui són molt ràpids, i que difícilment un programa polític planificat a quatre anys vista amb un paquet de propostes tancades podrà respondre a les necessitats que sorgeixen en el dia a dia.

La sensació que el vot no aconsegueix canvis importants ha afavorit que totes les persones que voldrien canvis polítics més profunds es distanciïn de la classe política, especialment les persones més joves, que deixen de creure en una democràcia que únicament els té en compte en comicis que es fan cada quatre anys.

Cal especificar que el que està en crisi no és la democràcia en el sentit més ampli i ideològic, sinó el sistema polític. Com descriu Ferran Sáez,¹ “les idees filosòfiques, les ideologies, o fins i tot les actituds ètiques constitueixen referents entorn dels quals es pot edificar un sistema polític; però, en si mateixes, no ho són”.

Ja fa temps que, en sectors força amplis de la població que reclamen alternatives de democràcia directa o deliberativa, es critica i es qüestiona la representativitat real del sistema, sense anul·lar la democràcia representativa. És a dir, el que es demanda és una democràcia representativa amb un nivell de participació de la ciutadania més alt que permeti recuperar el control i la virtut cívica del poble. La demanda de creació de mecanismes nous de participació per tal de fomentar una implicació més gran de la ciutadania evidencia una voluntat democràtica clara.

La participació de la ciutadania hauria de permetre una administració més propera als problemes de la ciutadania, més àgil i més dinàmica, i, en conseqüència, més eficient. Una administració que trenqui amb el clientelisme i recuperi les persones com a subjectes actius amb qui interactuar, cooperar i prendre decisions compartides i consensuades, més enllà de programes polítics decidits a quatre anys vista.

¹ F. Sáez (2007). *La participació política*. Barcelona: Editorial UOC.

En paraules de l'assagista italià Norberto Bobbio,² “una democràcia és més forta si es recolza en ciutadans actius, que es prenen seriosament els problemes de convivència lliure i pacífica. L'augment de ciutadans passius en un estat democràtic és senyal que augmenta la fractura entre governant i governat”.

1.1. El perquè de la participació ciutadana

La participació ciutadana, com hem apuntat anteriorment, respon a les demandes de la ciutadania d'avançar cap a una democràcia més deliberativa que creï espais i mecanismes que permetin apropar les persones a les decisions polítiques. Aquest apropament permetria regenerar el sistema democràtic tal com l'entendem en l'actualitat, per tal que la “política” passés de ser una cosa llunyana a una de quotidiana.

Joan Subirats, en un article publicat a la revista *Àmbits*³ el 1998, ja recollia algunes argumentacions a favor del foment de la participació ciutadana.

Les persones són capaces de prendre decisions

Massa sovint, tant els polítics com els cossos tècnics mantenen que les persones que han de prendre les decisions pel conjunt de la societat, són les més capacitades, ja sigui per motius formatius i tècnics, o bé, perquè mitjançant unes eleccions els han delegat la responsabilitat de fer-ho. Si bé és innegable que polítics i tècnics tenen un nivell més alt d'informació i de criteris científics dels quals no tothom disposa, també és cert que hi ha certes decisions que no depenen de criteris tècnics, sinó de voluntats o de valoracions en què totes les persones poden opinar. De fet, des del coneixement de la realitat vivencial, és possible fer aportacions que, amb un caràcter científic, els tècnics i polítics descuiden. A vegades, el millor projecte no és el que agrupa els coneixements tècnics més bons, sinó el que agrupa més coneixements diversos. El personal de l'administració ha de fomentar la participació informada posant a l'abast de les persones participants informació prèvia de caràcter tècnic.

² Entrevista a **Norberto Bobbio**, publicada al quadern Babelia (El País), 11 de juliol de 1998, pàg. 8-10.

³ J. **Subirats** (1998, hivern). "Nous mecanismes participatius i democràcia: promeses i amenaces". *Àmbits* (núm. 6, pàg. 20-24).

La presa de decisions públiques ha de ser eficient

Sovint, una de les crítiques que es fan als ajuntaments que decideixen dur a terme un procés participatiu és el cost que té; però invertir recursos per a definir conjuntament problemes i consensuar propostes de millora pot resultar una inversió molt rendible. Dur a terme un procés participatiu sobre les necessitats d'infraestructura en un poble, dissenyar conjuntament un espai públic o consensuar un pla de convivència, garantint que hi són presents totes les sensibilitats i consensuant propostes, possibilita, d'una banda, adequar la inversió pública a les demandes de la ciutadania garantint l'eficiència del recurs, i, de l'altra, permet que el que es faci, ja sigui un pla, un poliesportiu o una plaça, sigui percebut pels veïns com una cosa en què han pres part.

Les decisions polítiques no només són cosa de polítics

La democràcia representativa funciona per delegació; és a dir, la ciutadania, amb el vot, escull el partit i el projecte polític que la representarà. És una manera de cedir poder i la classe política té el dret i el deure d'exercir-lo; però això no significa, en cap cas, que no es pugui compaginar amb processos de participació ciutadana que complementin les decisions polítiques. A més, no només els partits fan política; les associacions i sindicats també són actors polítics i també participen en l'acció política.

Joan Font i Ismael Blanco⁴ assenyalen altres arguments en pro de la democràcia participativa.

Com saben els representants polítics i tècnics què vol la ciutadania?

Les eleccions no donen informació sobre què volen les persones. De quina manera coneixen els representants polítics les necessitats de la ciutadania, més enllà de les demandes específiques que duguin a terme les entitats? Els processos consultius que apleguen una representació àmplia de la ciutadania poden facilitar l'acció política adequant les demandes a les accions, alhora que apropen els ciutadans als polítics.

Genera identitat territorial

Cada cop més, les persones ens movem al llarg del dia per pobles i ciutats diferents. Dormim en un poble, treballem en un altre i ens esbargim en un altre. I això, amb el temps, fa que ens sentim d'arreu, però que no siguem d'enlloc. Fomentar processos de participació ciutadana i preguntar a les persones com volen que sigui el seu poble, les fa còmplices del territori, decideixen com ha de ser i tot plegat genera implicació, inicialment en la presa de decisions, però

4 J. Font; I. Blanco (2003). *Polis, la ciutat participativa*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

també, d'una manera més inconscient potser, genera llaços amb el territori del qual es forma part.

Ciudadania formada i capacitada

Potser, cap altra generació al nostre país havia estat tan formada com l'actual. Aquest fet comporta que, més enllà del coneixement quotidià i vivencial, les persones puguin aportar molta informació i moltes idees que ajudin a crear un projecte millor. La suma de competències de les persones participants ens ajudaran a crear projectes més complexos i més multidisciplinaris. Alhora generem l'oportunitat de crear uns demòcrates millors i de fomentar la coresponsabilitat de la vida pública.

Noves tecnologies, noves oportunitats

Les noves tecnologies de la informació generen moltes oportunitats comunicatives que faciliten les consultes i els debats salvant barreres de temps i espai. Cal fomentar les noves tecnologies i utilitzar eines que ens permetin conèixer de més a prop les voluntats ciutadanes, i que alhora generin una interconnexió entre administració i ciutadania més fàcil i contínua.

Alhora, però, també hi ha detractors de la participació ciutadana que esgrimeixen els arguments següents, que, si bé són certs, es poden rebatre fàcilment.

Fets	Opinions en contra	Opinions a favor
La participació augmenta la lentitud en la presa de decisions.	Consultar moltes persones implica allargar un procés que podria ser molt més ràpid.	Tot i que és més lent, és més consensuat, i això representa tenir un aval més gran de la ciutadania.
La participació no incorpora valor afegit a la decisió.	Com que les persones que participen no tenen coneixements específics del tema que es tracta, no aporten valor afegit.	El coneixement quotidià i vivencial de la realitat, i fins i tot les impressions i opinions, ja aporten valor afegit.
La participació provoca un excés de particularisme.	Les persones que participen sovint aporten únicament els seus interessos particulars i perden de vista els generals.	Les persones també tenen interessos generals, i malgrat que és fàcil caure en particularismes, s'ha de fer l'esforç de passar del particular al general.
La participació només té en compte el curt termini.	El particularisme portaria a parlar d'interessos a curt termini.	Tot i que és senzill parlar dels interessos a curt termini s'ha de fer l'esforç de traspassar-los al llarg.
La participació erosiona institucions i partits.	Els processos participatius alimenten la desconfiança envers les institucions tradicionals i els partits.	Al contrari; el treball conjunt entre administració i ciutadania aproxima els polítics a les persones.

I, en definitiva, el darrer motiu a favor de l'impuls de la democràcia participativa que caldria destacar és que el foment de la participació de la ciutadania en les decisions públiques és un dret fonamental i la base de la democràcia. Així, des d'un punt de vista polític general i en abstracte, els poders públics tenen, en certa manera, l'obligació moral de retornar el poder a la ciutadania fomentant la seva implicació.

1.2. Actors que hi intervenen

Qui són els protagonistes? Quins actors hi ha? En els processos participatius que més sovint s'impulsen des de l'administració amb l'objectiu de definir un pla d'acció respecte d'alguna cosa, podem distingir clarament entre les associacions i les persones a títol individual.

Les associacions històricament han tingut un paper de reivindicació política important, ja que han representat els interessos col·lectius, han pressionat l'administració per a aconseguir les demandes de les persones i han exercit un control sobre els governants. Així, hi ha recerques que destaquen la importància de tenir un teixit associatiu fort per a garantir un funcionament democràtic millor. Les associacions, quan veritablement representen un grup actiu, poden exercir funcions d'interlocució amb l'administració, de tal manera que serveixi als representants polítics per a conèixer les voluntats de les persones i per a poder donar-hi resposta.

Malgrat tot, és important saber fins a quin punt són representatives les entitats i de quina manera poden conèixer les voluntats de les persones que suposadament representen. És a dir, cal saber quin tipus de participació interna hi ha a l'entitat que les legítimi a representar un grup de persones davant les administracions. Sovint, des de la ciutadania hi ha una demanda activa de participació en les decisions polítiques, però a vegades oblidem que hi ha moltes organitzacions que ens representen en les quals no participem activament o que no generen processos de participació interns per a conèixer les voluntats de les persones associades. En aquest sentit, podríem pensar en els sindicats, els col·legis professionals, associacions professionals, associacions de veïns, coordinadores d'entitats, etc.

Pel que fa al moviment veïnal, que sovint és un dels interlocutors principals de l'administració, en paraules de Marco Marchioni⁵, "durant els anys de transició i de primera democràcia va tenir un paper molt important de representació dels interessos i necessitats generals de la població [...]; ara per ara,

però, no està en condicions de desenvolupar aquest paper, només en casos puntuals i en temes molt concrets. De la mateixa manera que en els anys vuitanta el moviment veïnal era capaç de fer diagnòstics encertats de les exigències generals i comuns, avui sembla no que no està en condicions de fer diagnòstics encertats d'una realitat complexa influïda per canvis ràpids i brutals les conseqüències dels quals són molt complexes i és molt difícil trobar respostes encertades sense l'ajuda de la ciència i del concurs de moltes aportacions".

Treballar i reforçar la democràcia interna del sector associatiu per tal que arribi a més persones permetria que les entitats aconseguissin uns nivells més alts de representativitat i les faria més coneixedores de les necessitats i demandes de les persones. Davant d'aquesta situació i del procés d'individualització de la societat, els individus no confien directament en organitzacions perquè representin els seus interessos i demanen representar-se individualment. Alhora, l'extensió de la formació de manera universal permet que l'individu es redefineixi com un subjecte polític actiu.

D'altra banda, moltes associacions, amb excepció de les de veïns i poques més, tenen com a objectiu principal temàtiques molt específiques (salut, educació, cultura, etc.) i, per tant, encara que participem activament a l'AMPA, si hi ha una consulta popular sobre la gestió de l'aigua o els pressupostos del municipi o normatives de mobilitat, difícilment percebrem que l'AMPA pot representar-nos en aspectes no directament vinculats amb els objectius de l'entitat. Els processos participatius que s'estableixin han de tenir en compte aquesta realitat i implicar i incloure tant les associacions com ciutadans a títol individual.

Aquestes situacions de participació conjunta entre administració, teixit social i ciutadania, de vegades, posa en situació defensiva les associacions, que veuen amenaçat el seu *status quo*, ja que si s'encarreguen de representar els interessos del veïnat o dels professionals, per exemple, per què hi han de participar les persones a títol individual?

En certa manera, seure en una mateixa taula organitzacions i ciutadania evidencia que les organitzacions no són capaces per si mateixes d'analitzar i d'expressar les necessitats d'un col·lectiu determinat. Però no oblidem que la realitat cada cop resulta més complexa i canviant i, per tant, de la mateixa

⁵ **M. Marchioni** *Planteamientos teóricos y metodológicos de la intervención comunitaria*. Instituto MM. Comunidad Participación y Desarrollo.

manera que les decisions polítiques necessiten la col·laboració de més agents i persones, les entitats també.

A més de les associacions formals, a tots els municipis hi ha grups de persones que no s'han formalitzat legalitzant-se en associació, bé perquè no senten la necessitat de fer-ho, o bé perquè així ho decideixen. Sens dubte, tots aquests grups formen part del teixit social i és important detectar-los i convidar-los a participar en els processos participatius que es duen a terme al territori.

Amb tot, una vida associativa rica és la millor manera perquè una democràcia funcioni, però per a aconseguir una eclosió de la vida social cal, d'una banda, una ciutadania activa que participi regularment en el teixit social (ja sigui formal o informal) i que no només s'impliqui en processos participatius de caràcter puntual. I, d'altra banda, unes associacions que fomentin la participació interna, que escoltin les demandes de tothom, i que fomentin la relació entre direcció o junta i associats, i que cerquin activament la implicació de les persones en l'entitat.

Marco Marchioni, que podríem considerar el pare dels plans comunitaris i del treball d'intervenció amb les comunitats a més de parlar de la diferenciació entre persones i entitats, en el marc dels processos comunitaris descriu els tres protagonistes que haurien d'impulsar conjuntament el procés. Aquests serien els següents:

- Les persones que governen o que dirigeixen les diferents administracions i entitats o empreses que gestionen serveis públics o privats (polítics, dirigents sindicals, responsables d'entitats com la Creu Roja o Càritas...).
- Recursos tècnics o professionals, que són totes les persones que desenvolupen tasques professionals en el territori. És la gent que treballa pels representants públics o privats i que duu a terme la gestió de les decisions polítiques (mestres, metges, tècnics, etc.).
- Ciutadania en general, que inclou les persones que participen a títol individual i les que participen en nom d'una entitat.

Segons l'autor, la implicació dels tres protagonistes en l'impuls del procés comunitari és clau, ja que si en falta cap, mancaria una part del procés. També és important que cada protagonista desenvolupi, i que se li atribueixi, el paper i el rol que li pertoca i no cap altre.

Vegeu: Institut Marco Marchioni

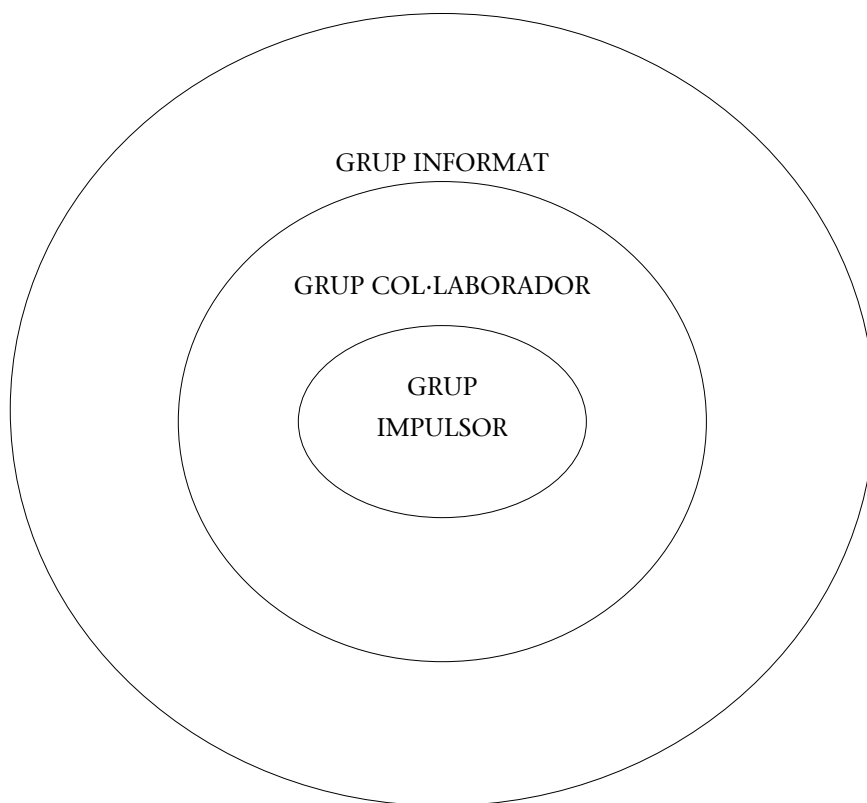
<http://institutomm.ning.com>

1.3. Nivells de participació

Continuant amb la teoria de Marco Marchioni, per a definir els nivells de participació ens basarem en la seva teoria dels tres cercles. És una teoria que prové directament de la pràctica del treball participatiu.

Segons aquesta teoria, per a iniciar qualsevol procés participatiu cal que algú o algun grup de persones prengui la iniciativa de dur-lo a terme. Aquest algú o grup seria el que definiríem com a **nucli** i, a més, de portar la iniciativa, en un primer moment, posa el treball de base per tal d'impulsar el procés. Però el procés no es pot nodrir únicament del nucli o grup promotor, sinó que ha d'implicar altres actors que poden participar en la proposta en graus diferents.

1. Acullen totalment la proposta i s'impliquen al cent per cent en la iniciativa, de tal manera que passen a formar part del nucli o grup promotor.
2. Comparteixen la proposta, però hi participen de manera puntual, sense implicar-s'hi totalment, almenys d'entrada. Passen a formar part del que anomenem *cercle de les col·laboracions parcials*.
3. No comparteixen la proposta o bé no hi poden participar i, per tant, decideixen no implicar-s'hi, però es mantenen informades de l'evolució del procés formant part del cercle informatiu.

Els cercles no són tancats; és a dir, tots els actors poden canviar la seva posició de nucli a col·laboradors parcials, o d'informat a col·laboradors o nucli. Les línies entre els cercles són difuses, cosa que permet moure's entre els cercles. En bona part, la mobilitat depèn de l'activitat del nucli, ja que si aquest no s'esforça a mantenir informat el tercer cercle, és fàcil que aquest deixi de participar-hi, mentre que si el manté informat és més possible que en algun moment s'hi impliqui més, depenent de la disponibilitat que tinguï, però també de l'interès en concret del tema que es tracti.

També pot passar que en el transcurs del procés hi hagi actors que canviïn, que se n'incorporin de nous o que en marxïn d'altres. Durant el procés, les persones poden canviar, però la metodologia és la que garanteix el desenvolupament i l'èxit del procés.

1.4. Gestió de col·lectius

A l'hora de dissenyar qualsevol procés participatiu i de convidar a participar-hi, hem de tenir presents les desigualtats que hi ha. Sovint, fins i tot quan obrim la participació a la ciutadania a títol individual, les persones que hi participen són les que tradicionalment sempre ho han fet, però resulta més complex obrir-la a les persones que no han exercit mai una participació activa.

Imaginem una situació hipotètica: des del consistori municipal decidim obrir un procés de participació ciutadana per tal de consensuar el disseny d'una nova plaça conjuntament amb la ciutadania, sempre considerant els criteris tècnics que ha de complir. Per tal de fer un procés extensiu a tota la ciutadania en fem difusió i convidem a participar-hi les entitats i també les persones a títol individual.

Per tal que les sessions no acabin gaire tard les fixem a les sis de la tarda, perquè a aquesta hora molta gent ha acabat de treballar i, si les féssim més tard, els tècnics no hi participarien. Com a espai, busquem la sala d'actes de l'ajuntament, ja que és el que tenim més a mà i disponible.

El resultat és que hi participen les entitats principals del territori, associacions de veïns, la colla de diables, l'associació de gent gran, una associació d'artistes, una associació de músics i tres homes nascuts a Catalunya de més de 65 anys. Què ha passat?

1. La convocatòria no s'ha fet correctament.
2. Ha vingut principalment gent gran, perquè són les persones que encara mantenen l'esperit de treball comunitari i reivindicatiu, mentre que els més joves són molt més individualistes.
3. Han vingut els més grans, perquè tenen més temps i, per tant, poden dedicar-lo a participar en el municipi.
4. Les persones immigrants no han vingut perquè, com que no estan integrades, no els importa el que passa al barri.
5. No han vingut més dones, perquè la cultura política del país ha fet que considerin que participar-hi és cosa d'homes.
6. A les sis de la tarda, molta gent encara no ha tornat de treballar i, per tant, no hi pot participar.
7. No hi hagut servei de cangurs i la gent amb fills a càrrec no ha vingut perquè no sabia on deixar la canalla.
8. La sala d'actes de l'ajuntament és una sala que imposa molt i no tothom s'hi sent còmode.

En bona part, els motius són aquests i molts més, però el que ens podem trobar fàcilment, si no fem un esforç real d'arribar a tots els col·lectius, és que les persones que vinguin a participar siguin les que des de sempre han estat actives al territori.

Tot i la gran diversitat de motius i realitats pels quals alguns col·lectius de persones s'abstenen de participar en iniciatives, es poden dur a terme moltes accions per tal de facilitar-ne la implicació. De fet, com que el que pretenem fomentant processos de participació és regenerar la democràcia, tenim el repte d'atendre les desigualtats socials que dificulten la participació de tots els col·lectius.

Més pragmàticament, per a prendre decisions complexes requerim l'aportació de tots els punts de vista. Si en el procés participatiu no hi són presents tots els col·lectius, perdem una part molt important de riquesa en les aportacions, ja que les persones acostumem a veure el món i a posicionar-nos segons la nostra identitat.

La societat es troba en un nivell alt de transformacions socials, com poden ser, segons Pilar Pujols,⁶ els rols nous de les dones, les demandes noves dels homes, el paper nou de la família, la pluralitat de formes de convivència, els canvis en l'esfera de les relacions personals, cicles vitals fragmentats i imprevisibles, l'increment de la dificultat d'atendre situacions de dependència, múltiples eixos de desigualtat social, una esfera economicolaboral més flexible i precària, la diversitat cultural, la interculturalitat, una ciutadania nova, la mobilitat i superació de les fronteres territorials.

A l'hora de participar en marcs formals, ens podem trobar amb obstacles envers la participació de certs col·lectius. A continuació exposem diferents aspectes que cal considerar abans de dissenyar el procés i de dur a terme la convocatòria:

La disponibilitat i la distribució de l'ús del temps

Estadísticament, les dones disposen de menys temps lliure que els homes, fet que implica menys disponibilitat per a participar en les decisions polítiques. De la mateixa manera, les llargues jornades laborals de moltes persones migrades també afecten la disposició de temps per a invertir en la participació.

Per a implicar tots els col·lectius és imprescindible saber quin ús fan del temps, per tal de poder adaptar i aproximar la participació a les seves necessitats, àmbits i espais.

⁶ P. Pujol (2007). *La participació de les dones en els municipis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. <http://www10.gencat.cat/drep/binaris/donesmunicipis_tcm112-78973.pdf>

En molts consells participatius, es posa a disposició de la ciutadania un servei de cangurs per tal de salvar els obstacles que tenen les persones amb infants a càrrec. Aproximar els espais de participació als seus àmbits i espais pot implicar fer una sessió participativa a l'escola quan els nens pleguen. En el cas de les persones migrants també es pot optar per aproximar la participació a centres i espais que acostumin a utilitzar. Les noves tecnologies de la informació també poden oferir moltes oportunitats en relació amb les persones que coneixen el mitjà, com pot ser el jovent, per tal de fomentar la seva implicació.

Manca d'apoderament d'alguns col·lectius

Sovint les persones que menys participen no es creuen capacitades per a fer-ho, i consideren que les seves aportacions són poc valuoses. En el cas de les dones, la cultura política del país i la divisió sexual de la societat ha incentivat una visió de la política com una *cosa d'homes*. Aquest fet fa, especialment en el cas de dones grans, que considerin que els temes que es tracten no són cosa seva, i al mateix temps no es veuen capacitades per a aportar informació rellevant. Les persones amb un nivell baix de formació també es troben en la mateixa situació, ja que la visió que hi ha hagut de la política és la d'una elit capacitada per a decidir per la resta, i és difícil potenciar un canvi en què es valori la veu de tothom.

Durant els tallers, les persones que formin part del nucli, com també la persona dinamitzadora, ha de tenir la funció d'apoderar les veus no acostumades a participar, però que cal que hi siguin presents. També cal revisar la metodologia, i fer-ne servir de més senzilles i lúdiques per tal de permetre que tots els col·lectius s'hi puguin sentir més còmodes.

Sentiment de no-pertinença

En la majoria de casos, les persones nouvingudes tenen tots els deures de les persones nascudes a Catalunya, però en canvi no tenen dret a vot. Excloure algú del dret a escollir els seus representants polítics evidentment afecta la implicació que té en la societat d'acollida, ja que sense el dret democràtic més fonamental difícilment es pot sentir part de vida comunitària.

Implicar persones vingudes d'arreu és un repte que hem d'assumir, ja que les seves visions i realitats sovint són les menys treballades i, per tant, cal escoltar activament les seves demandes, interessar-se per la realitat dels col·lectius de persones migrades i promoure la cohesió social amb la resta de persones de la comunitat.

Per a tenir més informació sobre la participació dels joves recomanem:

<p>Participació, política i joves. Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afecció política de la joventut catalana</p>
<p>I. González; J. Collet; J. Sanmartín (2007). <i>Participació, política i joves. Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afecció política de la joventut catalana</i>. Barcelona: IGOP / Generalitat de Catalunya, Secretaria de Joventut.</p> <p><http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col_Estudis/estudis22.pdf></p>
<p>Joves i participació a Catalunya</p>
<p>J. Serrano.; D. Sempere; G. Martín (1999). <i>Joves i participació a Catalunya</i>. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia / Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut.</p> <p>http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/jovesiparticipaci1.pdf</p>
<p>Rom-In: participació de la joventut gitana cap a la inclusió social. La participació de la joventut gitana a Catalunya</p>
<p>M. Sánchez i altres (2010). "Rom-In: participació de la joventut gitana cap a la inclusió social. La participació de la joventut gitana a Catalunya". <i>E-quaderns</i> (núm. 8). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Secretaria de Joventut.</p> <p>http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col%20equaderns/equaderns_8.pdf</p>

Pel que fa a les diferents formes participació que es duen a terme a Catalunya, Glòria Solsona⁷ en descriu tres amb referència als col·lectius de dones, però que són perfectament aplicable també als col·lectius de joves i de persones nouvingudes.

1. Gènere, joventut i diversitat cultural introduïda com a eix o criteri transversal que cal tenir en compte en tota la planificació i organització del procés. Aquesta opció obliga a repensar la participació tenint en compte les dificultats i interessos dels diferents col·lectius en espais en què tradicionalment no han participat.
2. Gènere, joventut i diversitat cultural com a espai concret i delimitat dins d'un procés més ampli. En aquests espais es treballen les necessitats concretes de les dones, dels joves i de les persones nouvingudes.

⁷ **G. Solsona** (2007). *Introducció de la perspectiva de gènere en els processos de participació ciutadana*. Cerdanyola del Vallès: Diputació de Barcelona.

Aquests espais permeten accedir als recursos públics, però es treballen de manera molt parcialitzada els interessos dels col·lectius.

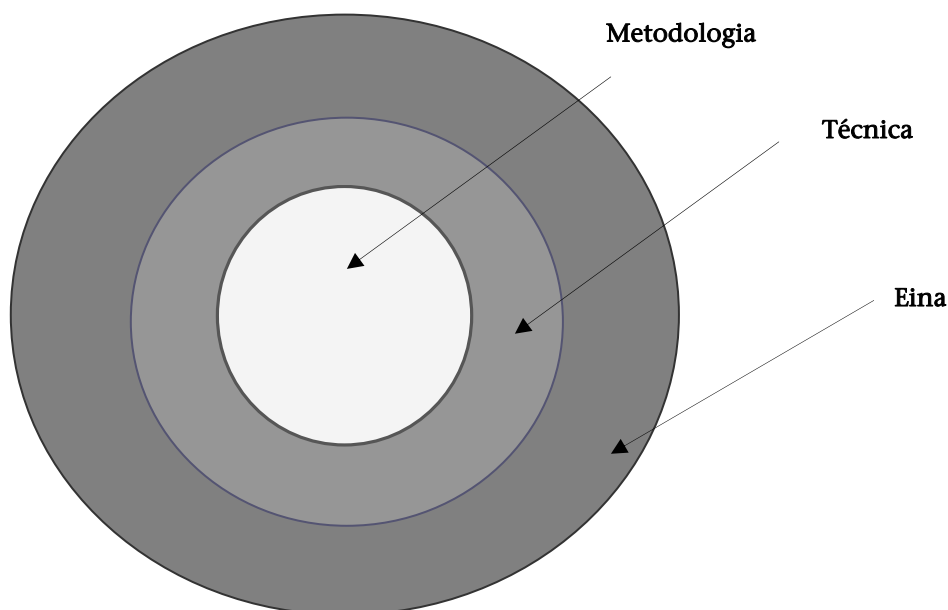
3. Processos destinats als diferents col·lectius per tal d'impulsar la seva participació. L'objectiu d'aquests processos seria formar, capacitar políticament, promoure la confiança, etc.

Cap d'aquests processos i espais són millors o pitjors que els altres, sinó que la situació ideal és que siguin complementaris. És a dir, apoderar els col·lectius amb més dificultats de participació és una bona estratègia inicial per tal que, més endavant, puguin participar en espais concrets o en espais transversals. Alhora, participar en espais transversals no exclou que també es puguin treballar de manera parcialitzada els interessos de cada col·lectiu, per tal que no quedin invisibilitzats pels interessos generals.

2. Mecanismes i instruments

Els mecanismes i instruments permeten establir les estratègies per a dur a la pràctica processos de participació ciutadana. Tant la metodologia com les tècniques i eines responen a la voluntat de transformació social i afavoreixen una democràcia més participativa en què la ciutadania passi a ser un subjecte polític de primer ordre.

És important discernir la metodologia de les tècniques i les eines, ja que, encara que tots aquests mecanismes formen part d'una mateixa estratègia, és adient diferenciar-los, perquè amb la metodologia no arribarem a dinamitzar un taller, i només amb les eines no establim una estratègia de treball. Les eines i les tècniques, sense una metodologia que les avaluï, no constitueixen totes soles cap procés participatiu coherent.

2.1. Metodologies

Etimològicament, *mètode* prové del grec *méthodos* i significa 'camí per a arribar a una meta'. Per tant, les metodologies participatives ens aporten l'estratègia per a arribar a l'objectiu marcat.

Entre les metodologies d'investigació qualitativa, destacarem la investigació-acció participativa (IAP) com el gran referent pel que fa als mètodes qualitius participatius.

La IAP és la resultant de diferents escoles crítiques d'investigació social i de l'educació popular llatinoamericana que conflueixen com a resposta a una investigació que generi canvis dins del que seria una sociologia pràctica o dialèctica.

A diferència del que sol plantejar la sociologia quant al posicionament neutre, objectiu i extern de l'investigador, la IAP planteja qüestionar l'afany d'objectivitat i proposa acceptar la subjectivitat de l'investigador i posar-la en joc amb estratègies i tècniques noves que fomentin l'aprenentatge mutu entre *investigats i investigadors*, i revalorar el coneixement de la comunitat i minimitzar el de l'expert.

L'aprenentatge mutu permet a l'investigador conèixer més profundament la comunitat, i també fa possible que la comunitat analitzi el seu entorn d'una manera més profunda i polièdrica. L'apoderament sociopolític resultant d'aquest procés per part de la comunitat fomenta la generació de canvis des de la comunitat mateix amb els coneixements adquirits.

Rodrigo Contreras⁸ defineix la investigació-acció participativa com “un procés metodològic que, trencant els motlles de la investigació tradicional, conjuga les activitats del coneixement de la realitat mitjançant mecanismes de participació de la comunitat, per a millorar les seves condicions de vida. En conjunt es configura com a eina de motivació i promoció humana, que permetrà garantir la participació activa i democràtica de la població, en el planejament i l'execució dels seus programes i projectes de desenvolupament”.

Els objectius de la IAP són els següents:

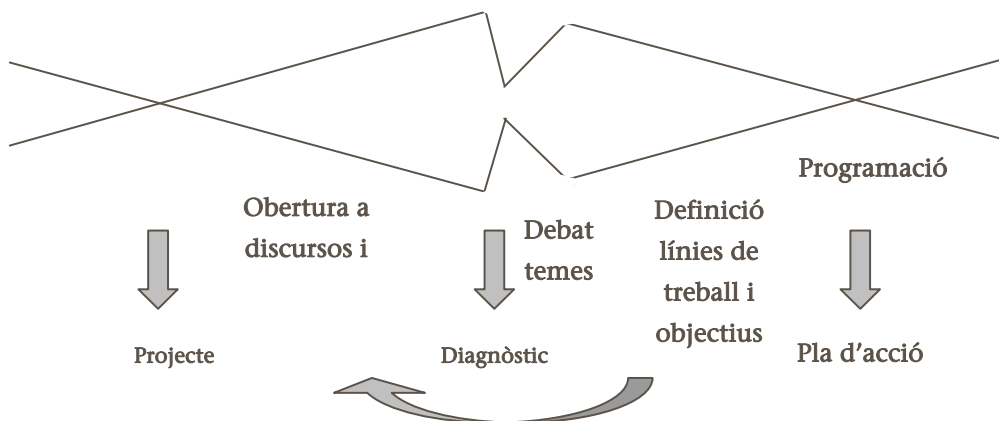
- Promoure la producció col·lectiva del coneixement, i trencar amb l'exclusivitat del coneixement tecnocràtic.
- Promoure l'anàlisi col·lectiva de la informació, i l'anàlisi crítica amb l'objectiu de determinar les causes dels problemes i les possibles solucions.

Per a més informació sobre l'educació popular llatinoamericana, consulteu informació sobre els autors següents:

Paulo Freire
Instituto Paulo Freire:
www.paulofreire.org/
Orlando Fals-Borda
O. Fals-Borda (1998).
Participación popular. Retos del futuro. Bogotá: ICFS.
IEPRI. Colciencias.
Ramón Flecha
R. Flecha (2004). La pedagogía de la Autonomía de Freire y la educación democrática de personas adultas. Barcelona: CREA.
http://www.ecominga.uqam.ca/ECOMINGA_2011/PDF/BI_BLIOGRAPHIE/GUIDE_Lecture_5/1/2.Flecha.pdf

- Establir relacions entre els problemes individuals i els col·lectius per tal de trobar solucions col·lectives als problemes tant generals com particulars.

El disseny marc de la investigació-acció participativa s'estructura bàsicament de la manera següent, segons un esquema proposat per Joel Martí i Òscar Rebollo:

En la fase de disseny, parlem de cicles d'obertura quan el procés s'obre als discursos i posicions de la comunitat en relació amb el tema tractat. Per tant, l'obertura no és de discursos i prou, sinó d'implicació en el procés incorporant totes les veus possibles per tal de contribuir a crear les condicions per a una pràctica social transformadora amb les persones participants com a protagonistes que permetin generar coneixement compartit.

El cicle d'obertura es conclou en un moment que es denomina *de saturació*, què és el moment en què ja no es generen idees noves sobre el tema tractat. En aquest punt se cerca establir consensos i arribar a acords i programar-los. Però el tancament mai és definitiu, sinó que, com que és un procés dinàmic, es torna a obrir a l'inici d'un cicle d'obertura nou que permeti redefinir el diagnòstic segons els canvis que hi hagi hagut. Així, segons aquesta metodologia, un procés participatiu "no comença ni acaba: és més una cultura de l'acció que no pas un projecte delimitat temporalment".

El cicle d'obertura acostuma a arribar en un moment que denominem *de saturació*, en què s'ha cobert l'univers discursiu i propositiu: ja no es produeixen idees noves. Llavors, solem iniciar un cicle de tancament: de construir

⁸ **J. Durtson; F. Miranda** (2002). *Experiencias y metodología de investigación participativa*. Santiago de Xile: CEPAL, Nacions Unides, Divisió de Desenvolupament Social.

consensos, de negociar –si cal fer-ho– i de repensar i refer formes organitzatives que permetin desenvolupar allò que es vol posar en marxa. El tancament es concreta amb l’acord i la programació, però es tracta sempre d’un tancament provisional i dinàmic, que es torna a obrir amb l’inici d’un cicle d’obertura nou (d’avaluació continuada), de “rediagnòstic” dels canvis i de realitats noves. Des d’aquest plantejament, un procés participatiu no comença ni acaba.

2.2 Tècniques

Les tècniques participatives provenen principalment de l’educació popular llatinoamericana com també de la psicologia organitzacional i de l’animació sociocultural. El que es pretén amb aquestes tècniques és conèixer la realitat social des del punt de vista del subjecte entès com a actor social però orientant-se cap a l’acció col·lectiva.

A diferència de les tècniques qualitatives d’investigació social, les tècniques participatives permeten i cerquen que les persones enteses com a subjectes socials analitzin, sistematitzin i consensuin conclusions i propostes fruit de la reflexió compartida. D’aquesta manera, les persones se situen en un pla d’igualtat reconeixent el coneixement i l’expertesa quotidiana que complementaria un altre coneixement de caràcter més tecnicocientífic.

Així, en les tècniques participatives, les persones passen a tenir un paper molt més actiu com a subjectes impulsors de canvis, i això els permet aprendre coses sobre la temàtica que s’aborda, però també elaborar coneixement compartit i canviar les visions segons les aportacions de la resta de membres del grup i passar del coneixement particular i concret a un altre de més generalista i ampli.

Els objectius que cerquen les tècniques participatives es poden dividir en dos: el resultat substantiu i la pràctica relacional. El primer respon a l’elaboració d’un diagnòstic o a l’elaboració d’una proposta consensuada, mentre que el segon cerca el coneixement entre els diferents actors, l’apoderament dels protagonistes, una millora de la cohesió social, la resolució de conflictes, etc. Quan s’opta per fer servir tècniques qualitatives, cal que hi hagi presents els dos objectius.

Podem trobar i desenvolupar múltiples tècniques de participació, però a continuació descriurem les tres tècniques bàsiques en què sovint es basen eines i dinàmiques diferents.

Vegeu:

E. Ander-Egg (2001).
Técnicas de investigación social.
Buenos Aires:
Humanitas)

La pluja d'idees, també anomenada *brainstorming*, té com a objectiu principal alliberar la imaginació per a aportar idees noves des de tots els angles possibles. És imprescindible crear un clima de confiança per tal que tothom s'atreveixi a aportar totes les idees que tingui encara que li semblin molt esbojarrades. Sovint les idees més boges generen idees amb enfocaments nous que poden arribar a ser molt útils.

El dinamitzador ha de recollir totes les propostes i anotar-les, per tal que siguin visibles a totes les persones participants. Un cop recollides totes les aportacions s'impulsa el debat grupal i l'organització de les idees d'acord amb els criteris que estableix el grup. En aquesta part es poden fer ús de diferents eines de decisió per a organitzar i jerarquitzar les propostes, si convé. Finalment, s'escriuen els acords consensuats en el taller.

L'aportació per targetes permet generar idees partint des de l'opinió individual fins a la construcció col·lectiva de consensos. Un dels punts forts d'aquesta tècnica és que ofereix la possibilitat que tothom parteixi del seu punt de vista per modificar-lo més endavant basant-se en el treball conjunt.

Es comença la sessió demanant a les persones participants que escriguin les seves idees de manera sintètica, després es posen en comú i a partir d'aquí es genera el debat agrupant les idees comunes i aprofundint en els temes generals en què s'han categoritzat. És possible que, en el transcurs del debat, es modifiquin les categories o que apareguin idees noves que no han de coincidir necessàriament amb les inicials. El resultat final es plasma en un paperògraf o pissarra perquè tothom pugui veure els resultats del taller.

Phillips 6-6 permet, a partir del treball en subgrups, fer aportacions de tal manera que s'assegura que l'opinió de tots els membres queda palesa sense la implicació directa del dinamitzador. La tècnica consisteix a preguntar als subgrups (inicialment sis) alguna qüestió sobre el tema que es debat i a demanar-los que arribin a una conclusió en un màxim de sis minuts; els portaveus de cada grup, passat aquest temps, les han de posar en comú i han de quedar plasmades en un paperògraf ben visible.

Les tècniques participatives, tal com hem vist, aporten un plus a la resta de tècniques qualitatives ja que, a més dels objectius que volem conèixer, fomentem canvis en les persones que van més enllà dels objectius plantejats.

2.3. Eines

Les eines són els instruments que permeten treballar o analitzar a la pràctica els objectius fixats prèviament. En aquest sentit, definirem un seguit d'eines segons l'objectiu principal, ja sigui el de diagnosticar i proposar, prendre decisions o programar l'execució d'un projecte o pla d'acció, basant-nos en l'estructura que proposa Joel Martí.

Eines de diagnòstic i propostes

Aquesta tipologia d'eines permet pensar i posar en comú les percepcions que hi ha entorn del tema que es debat. Són models que permeten comprendre els fenòmens per a posteriorment generar propostes per a millorar-los.

Els més elementals serien les visions de futur, els camps de força i el DAFO. Les visions de futur permeten identificar punts forts i punts febles pensant en el futur, per a, més endavant, identificar les potencialitats i amenaces en què hauríem d'intervenir. Aquesta eina fomenta el debat en grup per tal d'arribar a consensos en relació amb els punts forts i punts febles.

El DAFO probablement és una de les eines més conegudes i, com les visions de futur, permet identificar els punts forts i punts febles diferenciant entre els factors interns i els externs, de tal manera que fomenta la identificació de fortaleces, debilitats, oportunitats i amenaces.

Fortaleces	Debilitats
Oportunitats	Amenaces

Hi ha altres eines que tenen com a objectiu definir les relacions entre els actors implicats en el tema que s'aborda, com seria el sociograma o mapa d'actors. Aquesta eina para atenció a les relacions i aliances per a poder, en primer lloc, identificar i fer visibles les persones que estan implicades en la temàtica i les seves relacions, i, en segon lloc, crear una estratègia d'intervenció per mitjà del coneixement dels actors implicats i la seva capacitat d'influència.

L'anàlisi causa-efecte permet sistematitzar gràficament les causes d'una problemàtica determinada tenint en compte la nostra capacitat d'influència sobre aquestes. És especialment útil quan es tracten problemes molt concrets i no partim de zero en l'anàlisi. Aquesta eina ens obliga en certa manera a

Vegeu:

J. Martí (2006). *Tècniques participatives per al debat grupal*. Barcelona: Diputació de Barcelona ("Col·lecció Papers de Participació Ciutadana").

establir les dependències entre les problemàtiques i les causes que les originen.

L'estudi de cas permet treballar sobre casos concrets en què les problemàtiques sovint són molt heterogènies i abstractes. L'objectiu és trobar respostes als casos plantejats. De les solucions que es plantegen es pot establir un ordre de prioritats dependent dels punts més crítics, i analitzar la viabilitat de les accions que es poden dur a terme.

L'impacte de futur permet establir posicionaments segons l'opinió de les persones participants sobre una problemàtica concreta. En aquest sentit, requereix que els participants coneguin prèviament el tema que es tracta i que, en certa manera, hagin tingut la possibilitat d'haver-hi pogut pensar i de posicionar-se. Si el que pretenem és arribar a acords, cal que fomentem el consens des dels diferents punts de vista. Si el que pretenem impulsar és el debat per tal d'obtenir més posicionaments o altres aspectes no plantejats prèviament, hem de fomentar la confrontació.

Eines de presa de decisions

Les eines de presa de decisions com els grups nominals o la prioritització per votació responen a la idea de selecció d'opcions o idees de manera individual. En el cas dels grups nominals, les idees seleccionades i prioritzades són la base per a formular un debat posterior. La tècnica *Delphi*, com les anteriors, es basa en posicionaments particulars, però fomenta l'establiment de consensos pel càlcul de la mitjana de les respostes plantejades, incentiva l'apropament de posicions, i no necessita la presència de les persones participants i fa més fàcil, per tant, mantenir l'anonimat.

L'*arbre de decisió* és una eina que permet valorar les possibilitats d'èxit per a prendre decisions més endavant. Amb el diagrama d'arbre es mostren les decisions possibles i les conseqüències que tenen quantificant les probabilitats d'un esdeveniment amb el benefici que es pot obtenir, ja sigui amb un diagnòstic previ o amb la reflexió grupal.

El *jurat*, que es basa en els jurats populars, és una eina que fomenta la presa de decisions dependent dels pros i contres. És útil per a problemes delimitats. Com en un judici, a més de les persones participants i una moderadora, hi ha dues persones més que defensen posicions diferents sobre un mateix tema, de tal manera que s'alternen les ponències amb els debats. Finalment s'emet un veredict per majoria o per consens.

Vegeu:

J. Landeta (1999). El método Delphi: una tècnica de previsión para la incertidumbre. Barcelona: Ariel.

Eines de programació

Les eines de programació tenen com a protagonistes les persones directament implicades en el procés, és a dir, el nucli o grup promotor. Sovint la programació és una cosa que es dissenya abans de les actuacions que s'han de desenvolupar, i es defineixen clarament les diferents tasques que es duran a terme. Si la programació, tot i que és una fase imprescindible en la gestió de qualsevol projecte, es defineix d'una manera molt rígida i no es tenen en compte les situacions canviants de l'entorn, el desenvolupament pot resultar afectat. Les eines de programació participatives permeten oferir aquesta flexibilitat explorant les oportunitats i amenaces de l'entorn.

L'esquema de les nou preguntes consisteix a plantejar els aspectes següents en grups de treball:

Per què	Justificacions del pla d'acció basades en el diagnòstic previ.
Per a què	Objectius als quals ha de respondre.
Què	Descripció de la proposta.
A qui	Col·lectius als quals s'adreça el projecte.
Com	Quines són les estratègies que desenvoluparem per a assolir els objectius.
Amb qui	Persones i/o actors del procés amb qui desenvoluparem el projecte.
Amb què	Recursos materials i econòmics amb què desenvoluparem el projecte.
Quan	Calendarització.
On	Espais físics on es desenvoluparà la proposta.
Condicionants	Factors externs que poden afectar el desenvolupament del projecte.

Aquestes preguntes poden ser treballades en grup mitjançant dinàmiques participatives com les següents:

La matriu de marc lògic permet definir, dissenyar i avaluar projectes. L'estructura del model consisteix a col·locar a les files els diferents nivells d'objectius que ens hem definit, i a les columnes, els indicadors que farem servir per a avaluar l'assoliment dels objectius, seguidament dels mecanismes emprats per a dur a terme el seguiment, i els condicionaments i supòsits des dels quals partim.

Nivells d'objectius	Indicadors	Mecanismes de seguiment	Condicionament s i supòsits
Finalitat: objectius últims als quals volem arribar			
Propòsits: objectius específics que ens hem fixat prèviament			
Components: resultats específics			
Activitats: accions que durem a terme			

La matriu de responsabilitats permet consensuar les responsabilitats de cadascun dels actors implicats en el projecte. Sovint s'utilitza conjuntament amb el mapa d'actors. La matriu consisteix a definir les responsabilitats per a consensuar després qui les ha de dur a terme: nosaltres sols, nosaltres amb aliances amb algun altre actor, les ha de fer un altre actor i què haurem de fer nosaltres perquè ho faci algú altre. Després es defineixen les accions concretes que es faran.

El diagrama de Gantt, també conegut com a *cronograma*, és una eina que indica les tasques i la durada que tenen en el temps. També s'hi poden incloure els actors, els recursos necessaris i la dependència entre les tasques. Un cop s'ha acabat de definir el programa, es pot obrir un debat per a identificar els espais buits o les mancances que poden haver-hi.

A continuació, adjuntem un quadre elaborat per Joel Martí que sintetitza les eines exposades.

Eines i objectius	
Eines de diagnòstic i propostes	
Visions de futur	Elaborar un diagnòstic de les tendències presents en un territori, organització o tema abordat, a partir d'una projecció futura en positiu i en negatiu.
DAFO	Elaborar un diagnòstic intern i extern d'una organització o fenomen determinat, per a poder definir estratègies de futur.
Sociograma i mapa de poder	Identificar el mapa d'actors implicats i/o afectats en relació amb la temàtica tractada i la definició d'estratègies de relació i influència.
Anàlisi causa-efecte	Sistematitzar i consensuar les causes possibles que intervenen en una problemàtica i sistematitzar-les gràficament, tot identificant la capacitat d'influència que tenim sobre aquestes.

Impacte de futur	Debate en el marc d'un grup posicionaments diferents entorn d'un tema concret.
Estudi de cas	Formular alternatives basant-se en una situació o cas específic.
Eines per a prendre decisions	
Tècnica Delphi	Elaborar un dictamen en grup sense necessitat de fer una trobada presencial.
Grups nominals	Diagnosticar, generar alternatives i prioritzar-les, tot afavorint les aportacions i els posicionaments individuals.
Priorització per votació	Escollir o jerarquitzar opcions.
Arbre de decisió	Prendre decisions complexes mesurant quantitativament les probabilitats de succés i el benefici final de cada alternativa
Jurat	Elaborar un dictamen valorant els pros i els contres d'una alternativa o més.
Eines de programació	
Marc lògic	Definir sintèticament l'estructura d'un projecte i els seus elements bàsics.
Diagrama de flux i matriu	Definir detalladament els passos de què consta un procés
Diagrama de Gantt	Elaborar una agenda gràfica en la qual les tasques es distribueixen en un eix temporal.

2.4. Rol i funcions de la persona dinamitzadora

No hi ha un acord clar sobre quin ha de ser el rol de la persona que dinamitza els grups. Hi ha autors que afirmen que ha de ser totalment neutra, i n'hi ha que afirmen que tothom té opinió i que pretendre ser neutres és una fal·làcia. Fins i tot, anomenen el perfil professional de maneres diferents: *dinamitzador, facilitador, coordinador, tallerista*.

El que és clar és que la persona que s'encarrega de dur a terme la dinàmica és el mestre de cerimònies del grup i, com a tal, ha de vetllar pel desenvolupament correcte del taller. Això inclou molts aspectes, que van des de l'explicació dels objectius del taller fins a la creació d'un espai còmode de treball en què intervinguin totes les persones i es gestionin els conflictes de manera pacífica.

Joel Martí⁹ descriu diverses funcions de la conducció basant-se en les desenvolupades per Ander-Egg.

Vegeu:

E. Ander-Egg (1986). *Técnicas de reuniones de trabajo*. Buenos Aires: Humanitas.
E. Ander-Egg (1981). *Metodología en práctica de animación sociocultural*. Madrid: Marsiega.

1. Definir les regles de joc

Per tal de poder treballar plegats i en igualtat de condicions és imprescindible que compartim les mateixes normes. Hi ha normes que són convencionals per la manera com ens hem de comportar públicament, que depèn en bona part de la cultura, i n'hi ha unes altres que són fixades per tal de poder dur a terme la dinàmica i assolir els objectius prèviament fixats. La persona dinamitzadora cal que exposi les normes de joc necessàries per a efectuar la dinàmica, però n'hi ha d'altres que les ha de garantir amb la seva acció, com, per exemple, impulsar la paraula de les persones que no estan tan acostumades a parlar en públic o minimitzar la dels que intentin monopolitzar-la.

2. Generar un ambient adient per a la comunicació distesa i igualitària

Crear un ambient agradable i empàtic que fomenti l'intercanvi d'idees entre persones diverses amb opinions, de vegades, contraposades forma part de les funcions del dinamitzador. En aquest sentit, saber organitzar l'espai i els materials de tal manera que es fomenti el diàleg i les relacions igualitàries també és una de les taques del professional, com també relaxar situacions tenses que es puguin donar, i generar relacions, complicitats i confiança entre totes les persones participants. Hi ha manuals que donen indicacions sobre les formes de gestió de grups, però és en l'experiència de treball amb grups on realment s'aprèn a fomentar bons climes de treball.

3. Assessorar analíticament

La persona que condueix el grup és l'*assistent* del grup. Això implica que ha d'impulsar la generació d'idees i propostes, estimulants la creativitat de les persones participants, reformular les aportacions passant-les d'allò particular a allò general, o a l'inrevés, relacionant-les amb la resta d'aportacions i ajudant a sistematitzar-les amb consensos. Per a poder fer aquestes funcions és imprescindible una capacitat de relació i abstracció força alta, i conèixer el tema sobre el qual es debat.

4. Fer una llista de les aportacions

Plasmar les idees que van sorgint en una pissarra o paperògraf que tothom pugui veure té molts beneficis:

⁹ **J. Martí** (2006). *Tècniques participatives per al debat grupal*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

- La persona que ha fet l'aportació pot comprovar si el dinamitzador l'ha entès bé.
- Tothom pot veure en qualsevol moment el que s'explica i tenir-ho present.
- Dóna valor al que diuen les persones participants.
- Queda per escrit i, per tant, no s'ho emporta el vent.

5. Gestió dels conflictes

Les persones que participen en el grup ho fan perquè estan interessades d'una manera o altre en el tema que es tracta. Per tant, tenen interessos i opinions formades, i entrar en debat implica expressar-se, escoltar i consensuar. Però, per a arribar a consensos cal deliberació, i deliberar implica haver de canviar d'opinió, acceptar la dels altres i acceptar que no sempre acceptin la pròpia. Aquestes situacions poden provocar conflictes de caràcter cognitiu amb referència a la tasca que es treballa, o afectius quan algun participant s'ha vist desvalorat d'alguna manera, per exemple.

En molts casos, la persona tècnica ha d'assistir emocionalment els participants amb el seu saber fer, ja que sovint aquestes situacions es donen en moments no previstos ni esperables. Conèixer les relacions prèvies de les persones que participen pot servir per a estar alerta als primers indicis de conflicte i poder actuar, però tampoc és cap garantia.

Un altre conflicte que hi sol haver és el qüestionament del procés o de la dinàmica que s'utilitza. En el cas del procés és important explicar els objectius detingudament i les vegades que calgui abans de començar el taller, per a intentar descobrir quines són les causes de l'oposició al procés i contrarestar-les amb arguments. En el cas de la dinàmica, es pot ser flexible variant algun aspecte que no perjudiqui la tècnica que hem definit i que permeti igualment arribar als objectius prefixats. De totes maneres, però, cal no oblidar que la persona dinamitzadora és el mestre de cerimònies i ha de poder gaudir de certa autoritat, per tant, es pot ser flexible, però la responsabilitat de la conducció recau sobre la persona tècnica.

Els tallers participatius serveixen per a assolir els objectius fixats en el disseny del procés participatiu, però un dels objectius específics que hi ha d'haver en tot procés és fomentar la ciutadania activa afavorint la igualtat entre els col·lectius. En aquest sentit, el taller és l'espai per a assolir-lo i les funcions de la persona dinamitzadora es defineixen en un treball d'intervenció directa en favor de la interrelació i el coneixement mutu de les persones. El clima que

es desenvolupa en el procés facilita o perjudica propers processos que es du-
guin a terme, per tant, la tasca que fa el professional és molt important per a
implicar activament les persones en el futur.

3. Processos de participació i experiències pràctiques

En relació amb els processos participatius, Joel Martí i Òscar Rebollo diferencien entre processos i moments dins del que són les pràctiques participatives.

Segons aquests autors, un procés participatiu és l'experiència participativa que té una continuïtat al llarg del temps i que es construeix de la interacció dels diferents protagonistes. Els moments participatius serien les altres pràctiques que, a diferència dels processos, responen més a la voluntat de consulta per part d'un grup que és el que sol prendre les decisions sobre un tema concret.

En el primer cas, es prioritza generar transformació social i, per aquest motiu, la participació de les associacions resulta indispensable, ja que això permet donar continuïtat al procés. En el segon, el que es prioritza és el coneixement compartit i l'establiment de consensos procurant generar molts altres aspectes, com poden ser l'apoderament de les persones que participen, l'apropament de les decisions públiques a la ciutadania, entre d'altres, però sense implicar els participants en un procés transformador.

Tant el que els dos autors denominen processos o moments són perfectament vàlids i cap és millor que l'altre, sinó que simplement tenen objectius i un temps necessari per a desenvolupar-lo diferents. Un procés comunitari necessita entre 4 a 10 anys per a acomplir els seus objectius, mentre que un moment participatiu potser en té prou amb unes quantes sessions. Els mètodes i les tècniques poden arribar a ser molt semblants.

En tot procés/moment participatiu previ a la fase de disseny és imprescindible tenir presents certs aspectes com els següents:

La convicció i la voluntat política: generalment l'agent impulsor dels processos de participació ciutadana és l'administració, i, en aquest sentit, obrir un procés ha d'implicar una voluntat de canvi en la manera de fer política, i obrir-se a les demandes i propostes de la ciutadania.

Compromís interdepartamental: la ciutadania entén l'ajuntament com un tot i no com a regidories per separat, fet que suposa la necessitat d'implicar totes les regidories i departaments en el procés des d'un primer moment, ja que, si no, és molt probable que els departaments que no impulsen el procés directament se'n sentin desvinculats.

Vegeu

J. Martí; O. Rebollo (2007).
Bases, mètodes i tècniques.
Barcelona: Diputació de
Barcelona.

Fixar el marc de referència i les regles del joc fent-les explícites: posar en marxa un procés de participació implica definir quin és el marc sobre el qual volem que la ciutadania participi; l'hem de definir i comunicar en un moment inicial o previ, ja que, si no, la ciutadania pot crear expectatives que, en no veure's complertes, poden desvirtuar el procés.

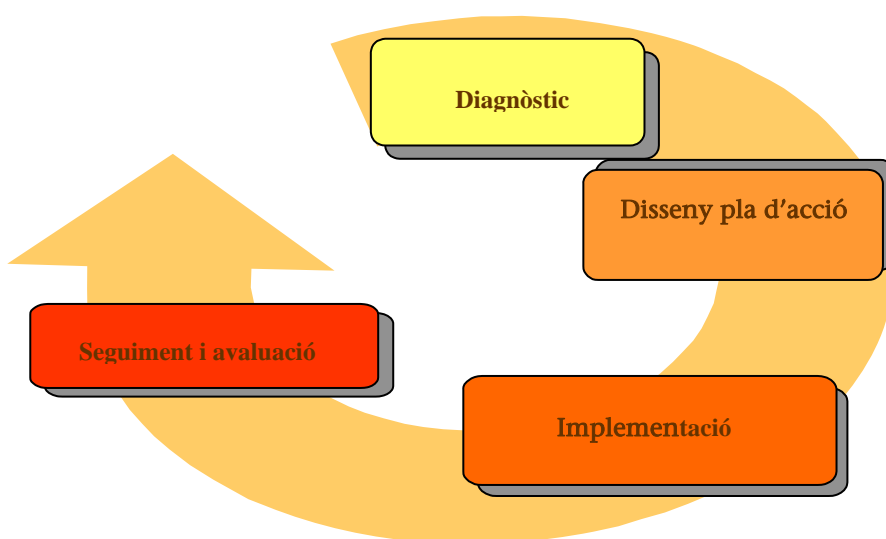
Acord amb els actors principals: si identifiquem alguns actors o agents imprescindibles per a desenvolupar el procés, cal incorporar-los en el moment inicial del procés per tal d'informar-los i d'implicar-los en els objectius i les normes de joc. És a dir, com a actors rellevants, cal tractar-los de manera rellevant.

Informació sobre el procés: els processos de participació pretenen que les persones s'impliquin, i per tal de fer-ho possible és imprescindible que la informació i les regles del joc arribin a la ciutadania de manera entenedora. La informació i la difusió que se'n faci condiciona el desenvolupament del procés.

3.1. Fases del procés

Els processos participatius tenen l'objectiu de planificar les polítiques locals i tracten de sectors de població, temàtiques específiques, territoris o temes globals alhora que permeten implicar la ciutadania en les decisions i estratègies polítiques a curt, mitjà i llarg termini de manera transversal a totes les àrees de govern.

Les fases del procés s'estructuren de la manera següent:

Fase de diagnòstic

Qualsevol procés ha de partir d'una fase inicial de diagnòstic sobre la realitat que es vol treballar, i amb aquest propòsit podem utilitzar diferents tècniques per tal de fer una anàlisi tan exhaustiva com sigui possible. Podem fer servir fonts de caire divers:

- Fonts d'informació escrites: dades estadístiques i demogràfiques, informes, diagnòstics o plans anteriors elaborats en els darrers anys.
- Entrevistes a personal tècnic, a representants d'entitats i/o a persones relacionades amb la temàtica que ens ocupa.
- Enquestes poblacionals.
- Espais de participació o debat.

En aquest darrer cas, és recomanable que dediquem una sessió o més a informar les persones i entitats participants de la informació de caràcter tècnic per tal de promoure la participació informada. Sovint una de les crítiques més comunes als processos de participació és que les persones “no saben dels temes que parlen”, però si això passa és per un error en el disseny del procés, ja que posar a l'abast de la ciutadania tota la informació és un requisit imprescindible.

Validar i complementar els resultats amb les aportacions de la ciutadania sempre és una bona opció que ens permet enriquir la informació recollida mitjançant múltiples visions alhora que té un suport més ampli de la població i fomenta la participació de la ciutadania en una fase posterior de disseny i implementació del pla d'acció.

En aquest sentit, es pot formar un grup o comissió que incorpori els tres protagonistes: administració, entitats i ciutadania. El diagnòstic, però, si es basa en la realitat social, econòmica o demogràfica no és estàtic i, per tant, cal revisar-lo a mesura que la realitat sobre la qual es fonamenta variï.

Disseny del pla d'acció

El pla d'acció es confecciona a partir d'una estratègia en la qual s'estableixen línies estratègiques i objectius específics que permeten respondre a les necessitats detectades en la diagnosi. Les línies i objectius es concreten en un conjunt d'actuacions específiques. Seria la fase d'elaboració de propostes en què podem fer ús de les eines de presa de decisions. El pla d'acció ha de ser aprovat pel ple de l'ajuntament, si és aquest qui impulsa el procés, o bé per la regidoria o grup impulsor.

En aquest punt és important haver definit des del moment inicial del procés si és vinculant o no ho és; és a dir, si tot el que proposi la ciutadania es durà a terme amb caràcter vinculant, o bé serà el grup o administració impulsora qui, basant-se en les propostes, decidirà quines propostes s'impulsen i es concreten en el pla d'acció. Aquest punt donaria lloc a un ampli debat sobre si els resultats de la participació ciutadana han de ser vinculants o no, però hi ha cert consens que el fet que no sigui vinculant no disminueix el valor de la participació sempre que s'hagi definit des d'un primer moment.

A partir de la definició de les línies i objectius és important establir una planificació d'intervenció en funció de les accions que puguin ser executades a curt, mitjà o llarg termini. Les eines de programació exposades abans poden ajudar a establir aquesta calendarització participadament.

Implementació

La implementació ha d'anar a càrrec del grup o institució impulsora del procés participatiu. No té sentit que el grup o administració que impulsa del procés no tingui la capacitat per a poder dur a terme el pla d'acció. La persona o grup responsable del pla és l'encarregada de vetllar perquè s'implementi de manera correcta i en el calendari previst, i també de coordinar-se amb els diferents agents o unitats necessaris per a assegurar que les actuacions es desenvolupen de manera eficient i coherent amb el pla.

Seguiment i avaluació

El seguiment i l'avaluació dels processos participatius tenen l'objectiu de garantir que el procés participatiu ha seguit els objectius i les normes fixades de tal manera que es pot garantir i legitimar el compliment formal del procés. Alhora també fomenta la coresponsabilitat en les decisions preses en el transcurs del procés i col·labora a construir ciutadania. Fer un seguiment i avaluar el procés dóna confiança a les persones que hi han participat i garanteix que el temps que han dedicat es correspon amb els objectius marcats.

Més enllà del procés desenvolupat també cal avaluar la implementació del pla d'acció i garantir la coherència de les actuacions fetes en el marc del pla amb les necessitats, demandes i propostes definides per la ciutadania.

El disseny del procés d'avaluació implica recopilar informació, reflexionar i definir els objectius i els aspectes avaluable, construint indicadors que per-

metin evidenciar si s'han acomplert aquests objectius o no. També cal tenir present altres aspectes com l'adequació dels recursos a les accions.

Els àmbits i les dimensions susceptibles de ser avaluades, segons Laia Jorba¹⁰ són els següents:

Iniciativa	Amplitud de consens
	Iniciativa i lideratge polític
	Transversalitat multinivell
Resultats	Substantius
	Relacionals
	Cultura participativa
Recursos	Econòmic
	Humans
	Temporals
Participants	Extensió, representació i inclusió
	Intensitat de la participació
	Associació enfront d'individus
Temàtica	Rellevància
	Marge de decisió
	Viabilitat/congruència
Organització	Transparència i neutralitat
	Coordinació
	Informació, dinàmica, consens
	Metodologia/mecanisme

Malgrat que un procés participatiu pot ser avaluat per agents externs mitjançant una auditoria, que garanteix una alta objectivitat i transparència, també el poden avaluar de manera interna persones implicades en el procés. Aquestes persones tant poden ser les impulsores del procés com les persones participants.

Els mecanismes d'avaluació participativa solen ser molt útils per a recollir informació rellevant per a fer el seguiment dels objectius. Aquest tipus d'avaluació no pretén establir indicadors quantitius, sinó recollir les percepcions ciutadanes sobre l'adequació, la coherència i l'avanç del pla d'acció. Crear una comissió de seguiment del pla permet mantenir implicades les persones participants en el procés.

¹⁰ L. Jorba.; J. Martí; M. Parés (2007). *La qualitat en la participació: orientacions per a l'avaluació participada*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
<<http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/publicacions/468.pdf>>

3.2 Àmbits d'intervenció

a) Planejament urbanístic

A diferència d'altres àmbits en què es desenvolupen processos participatius, en l'ordenació urbana s'estableix per llei l'obligació de generar participació alhora d'impulsar un pla d'ordenació urbanística municipal que modifiqui l'ordenació existent.

Els plans d'ordenació urbanística municipals (POUM), d'acord amb l'article 57 del text refós de la Llei d'urbanisme, són els instruments d'ordenació integral del territori del terme municipal.

Els POUM compleixen les funcions següents:

- Classificar el sòl.
- Definir el model d'implantació urbana i les determinacions per al desenvolupament urbanístic sostenible.
- Definir l'estructura general que cal adoptar per a l'ordenació urbanística del territori i establir les pautes per a desenvolupar-la.
- Determinar les circumstàncies que poden produir-ne la modificació i revisió.

Abans del Decret 305/2006, la participació en els POUM es limitava a posar la informació a exposició pública i a presentar al·legacions que es podien valorar i, en el millor dels casos, s'acceptaven modificacions abans d'aprovar-se definitivament.

Des que es va aprovar aquest decret, la participació de la ciutadania en l'elaboració de POUM ha de ser present en tot el procés per mitjà del següent:

- Debat social sobre model urbà.
- Informació pública de l'avanç del POUM.
- Necessitat d'explicar el contingut de l'avanç (art. 106-R).
- Aprovació i publicació del programa de participació ciutadana.
- Explicació del contingut del pla (art. 22-R).
- Forma part de la documentació del POUM (dins memòria justificativa).

Els condicionants que cal tenir en compte alhora d'impulsar el procés participatiu responen al següent:

- Voluntats polítiques.

- Context i antecedents.
- Temps disponible.
- Recursos que es destinen.

Alhora d'impulsar la participació ciutadana en relació amb la planificació urbanística podem optar per diversos models de gestió:

- Estructura estable politicotècnica amb espais de participació oberts a la ciutadania.
- Creació d'un espai estable puntual de participació amb agents clau del territori.
- Participació vinculada a una estructura estable de participació preexistent.
- Organització d'una jornada oberta de participació puntual.
- Procés participatiu obert a tota la ciutadania, organitzada i individual.
- Participació vinculada a processos més amplis.

b) Processos educatius

Sovint es debat qui és el responsable principal de l'educació dels infants, i es contraposa família i escola; mestres enfront de pares i mares.

Educar els infants en la societat actual cada cop resulta més complex per diverses causes estructurals i les transformacions socials que hi ha hagut en les darreres dècades. Però mentre la societat debat en qui ha de recaure la responsabilitat principal, els educadors i els pares i mares es troben en situacions difícils de solucionar i, any rere any, les xifres de fracàs escolar i d'absentisme augmenten de manera preocupant.

Els processos participatius que giren entorn de l'educació són diversos, però tots tenen l'element comú de responsabilitzar tota la comunitat de l'educació dels infants. Permeten generar sinergies entre escoles, famílies i el barri o poble per avançar en la idea que educar depèn de tothom.

En aquest sentit, els projectes educatius de ciutat (PEC) fomenten la participació i el compromís ciutadà amb l'educació entenent l'educació com un procés permanent d'aprenentatge que abraça tota la vida. Els PEC permeten planificar, amb la participació de la ciutadania, unes propostes i accions compartides i dinàmiques.

Els PEC fomenten que els diferents agents del territori i els tres protagonistes es reunixin i treballin conjuntament per a millorar l'educació dels infants i dels joves, no només des de l'àmbit escolar, sinó també des d'un lleure educatiu que fomenti ciutadans i ciutadanes compromesos.

Per què un PEC?

- Perquè l'educació és una eina fonamental en la construcció d'una societat millor en la lluita contra l'exclusió i les desigualtats socials.
- Per a afavorir dinàmiques generadores de sentit de pertinença i sentit de ciutat.
- Per a fomentar la implicació del conjunt dels agents educatius i reforçar els vincles entre la ciutadania.
- Per a promoure la participació, el sentit de ciutadania i l'enfortiment de la democràcia.

Els plans educatius d'entorn són una proposta educativa que neix amb l'objectiu de donar resposta a les múltiples necessitats educatives que hi ha amb una resposta comunitària coordinant i dinamitzant l'acció educativa en els diferents àmbits de la vida dels infants i joves. Principalment s'adreça als sectors i col·lectius més desfavorits. Té, entre d'altres, els objectius següents:

- Facilitar competències socials i proporcionar capacitats per a adaptar-se i conviure en societat.
- Abraçar tots els espais de la vida dels infants i joves, i convertir-los en educatius.
- Fomentar la identitat, creant referents compartits que vinculin les persones i donin sentit al treball i a la convivència.
- Promoure la integració social, la cohesió i la convivència mitjançant l'educació intercultural i l'ús normalitzat de la llengua en un marc multilingüe.
- Fomentar la igualtat d'oportunitats.
- Fomentar el treball en xarxa de la comunitat.

Conflictes territorials

Tot i que la societat ha canviat, les decisions polítiques se solen seguir prenent des dels despatxos dels representants polítics tenint en compte les

Per a més informació, vegeu:

J. Subirats; J. Collet; E. Sánchez (2005). *Els projectes educatius de ciutat (PEC): Anàlisi de l'experiència acumulada. Nova proposta metodològica*. Barcelona: IGOP / Diputació de Barcelona.
<<http://diba.es/documents/113226/127468/educacio-pdf-rmpeccat-pdf.pdf>>

consideracions tècniques, però no sempre les visions i les opinions ciutadanes. Aquest fet de vegades genera conflictes territorials, ja que la ciutadania té la sensació que les decisions que es prenen són opaques i que no es tenen en compte les seves consideracions. Per això s'estén l'*aquí no*.

L'*aquí no* sol ser interpretat com la cultura del no, del no a l'evolució, del no pel no, de l'*a casa meva no*, però aquest no s'ha d'interpretar com un *sense la meva opinió no, sense escoltar-me no, d'aquesta manera no*. En aquest sentit, ens basem en la publicació *De l'aquí no, a l'així sí*, publicat per la Direcció General de Participació Ciutadana el 2007 i que proposa de quina manera la participació ciutadana pot ser una bona eina per a superar els conflictes territorials.

Partint de la visió del conflicte com una cosa intrínseca al món de les decisions polítiques, gestionar-lo implica trobar respostes d'equilibri per a trobar consensos o acords. En aquest sentit, els processos participatius ens ofereixen la possibilitat de fomentar que els ciutadans i les entitats puguin expressar els seus interessos, escoltar els dels altres, entendre'ls i obtenir una visió més global. Així el procés participatiu passa a ser un mitjà per a la gestió alternativa dels conflictes.

Tot i que els processos de debat estan dissenyats per a obtenir tots els punts de vista sobre un tema determinat i generar complicitats, això últim no passa sempre perquè hi ha visions diferents i/o conflictes d'interessos. En aquest sentit, disposar d'instruments de negociació i mediació que permetin abordar els conflictes que es generin és de gran ajuda. Fomentar el *tu guanyes, jo guanyo* amb estratègies que permetin fixar acords i pactar desacords genera canvis en el desenvolupament del conflicte.

Cal acabar el procés demostrant que s'ha escoltat la ciutadania, malgrat que no s'acceptin totes les propostes. Justificar el perquè fa que les persones no se sentin indignades ni decebudes; per tant, la devolució que es faci del procés a cada participant és molt important per tal que no se senti traït i pugui veure de quina manera ha incidit en la presa de decisions públiques.

Comunitari

Darrerament és comú tornar a sentir a parlar de *comunitat*, un terme que en ple procés d'individualització de la societat pot arribar a sorprendre. El motiu pel qual es torna a parlar de conceptes com l'esmentat és per l'evidència que molts problemes socials que hi ha no es poden respondre ni des de la individualitat, ni des d'un sector concret, ni tan sols des de l'administració.

Vegeu:

O. Nel·lo (2007, juliol).
"Aquí, no! La conflictivitat territorial de base social".
Inforgeo (pàg. 29-36).
<http://www.apgeo.pt/files/docs/Inforgeo_20&21/Inforgeo%2020&21%20Paginas_029_036.pdf>

Cal la suma d'agents i persones que puguin impulsar canvis conjunts mitjançant la seva implicació directa.

Alhora, de la mateixa manera que el procés individualitzador ha evidenciat que cal resoldre les necessitats conjuntament, davant d'un procés globalitzador les persones necessiten identificar-se amb el que els resulta més proper.

Així, un pla comunitari és un procés en el qual es pretén que l'administració, les entitats i la ciutadania puguin impulsar accions en relació amb la convivència del seu territori (generalment barri). A diferència de la resta d'àmbits en què es pot intervenir, poder a desenvolupar els plans comunitaris, pel seu caràcter global i de coordinació entre tota la comunitat, cal més temps (de 5 a 10 anys).

Per tal que un pla comunitari sigui globalitzador, cal que les entitats sectorialitzades temàticament i les persones que no coneguin una realitat en concret puguin informar-se'n i reflexionar sobre altres temes que inicialment no coneixien. Així, tant l'administració com les organitzacions han de compartir informació sobre el territori per tal d'elaborar un diagnòstic previ.

Els canvis que generen els plans comunitaris són lents però transformadors, i cerquen la implicació de la ciutadania d'una manera més quotidiana que la resta de processos.

Les propostes que es generin han d'haver estat consensuades pels grups que les impulsin i han de permetre que hi hagi altres organitzacions i/o persones que s'hi puguin incorporar.

Concretament, algunes fases d'elaboració d'un pla comunitari, segons Pep Martí, són les següents:

- Definició del projecte i prediagnòstic.
- Treball de camp.
- Anàlisi de la informació i primer diagnòstic.
- Debat social dels resultats.
- Incorporació d'informació nova al procés.
- Difusió i programació.
- I, durant tot el procés, mobilització social i avaluació.

Vegeu:

S. Pardo (2009). *Processos. Els plans comunitaris*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
<http://www.consensus.cat/elpirat/components/com_docs/files/Dossier_Els%20Plans%20Comunit%C3%A0ris.pdf>

Processos ambientals: Agenda 21

L'Agenda 21 és un pla d'acció que els estats han d'impulsar, d'acord amb els compromisos que es van establir en la Cimera de la Terra feta a Rio de Janeiro el 1992, per a transformar el model de desenvolupament actual agressiu amb la natura cap a un altre que satisfaci les necessitats de la societat, però sense comprometre les necessitats de les noves generacions. És el que comunament anomenem *desenvolupament sostenible*.

Avui, ja hi ha més de 5.000 ciutats a tot el món que han elaborat agendes 21 mitjançant mecanismes de participació de la ciutadania, de tal manera que es puguin fixar objectius compartits. A més de consensuar els objectius que ha de tenir l'Agenda 21, fer un procés participatiu permet sensibilitzar les persones sobre la importància cabdal del foment del desenvolupament sostenible.

Els processos participatius en relació amb l'Agenda 21 solen tenir l'estructura següent:

- Tres fases: informació, deliberació i concreció.
- Dues perspectives de treball: territorial i temàtica.
- Dues tipologies de protagonistes: entitats i ciutadania.

En alguns territoris fins i tot s'ha desenvolupat un procés participatiu en el marc dels centres escolars, per tal que infants i joves, com a generacions futures, puguin implicar-se i decidir el model de sostenibilitat més desitjable per a la seva ciutat.

Pressupostos participatius

Porto Alegre és el gran referent pel que fa a pressupostos participatius. És un procés que va ser impulsat pel partit dels treballadors i, al llarg dels anys, altres ciutats brasileres i de l'Amèrica Llatina n'han anat impulsant en l'àmbit de les ciutats. A Europa l'any 2006 més de seixanta ciutats havien impulsat pressupostos participatius; de l'Estat espanyol destaquen ciutats com Sevilla, Getafe, Logronyo i Sant Sebastià.

A diferència de la participació a l'Amèrica Llatina, a Europa les persones que participen en un procés participatiu relacionat amb els pressupostos pertanyen a la classe mitjana, mentre que al sud i al centre d'Amèrica hi participen més les classes populars, ja que hi veuen l'oportunitat d'impulsar

canvis que poden resoldre necessitats bàsiques com aigua, llum, clavegueram, etc. En aquest punt, els partits obrers van trobar en els pressupostos participatius la possibilitat de mobilitzar els sectors populars.

Els criteris que han de permetre definir un pressupost participatiu són els següents:

- L'adequació de les demandes socials als recursos financers disponibles.
- L'evolució d'acord amb el cicle pressupostari.
- L'organització en l'àmbit de la ciutat.
- El fet que sigui un procés públic obert a tothom.
- Regles del joc sotmeses a debat i consensuades.
- Dispositius que garanteixin la lliure disposició.
- El fet que suposi un impacte clar en la presa de decisions pressupostàries.
- Lògica de la demanda directa; una persona, un vot.

L'objectiu final que cerquen els pressupostos participatius és corregir la desigualtat i l'exclusió social i permetre que sigui la ciutadania qui prioritzi les actuacions governamentals segons els recursos existents. Aquesta experiència també permet que les persones vegin els recursos públics com el que són, públics, és a dir, de tothom, i que, per tant, es coresponsabilitzin de les accions i dels projectes que es decideixin finançar.

Entitats

A Catalunya hi ha moltes entitats i associacions que treballen cada dia promovent projectes i activitats variades per a contribuir a la convivència cívica en els pobles i ciutats. L'existència de les entitats és fonamental per al sistema democràtic, ja que no únicament es fa política des dels partits, sinó que les entitats fa de manera quotidiana política no polititzada amb les seves demandes, reivindicacions i treball.

De totes maneres, tal com desenvolupàvem en l'apartat dels actors que intervenen en els processos participatius, una de les queixes més freqüents que verbalitzen les entitats és la falta de gent i la falta de compromís, ja que tenen dificultats serioses per a renovar les juntes i per a trobar persones noves que s'impliquin en l'entitat.

Vegeu:

www.presupuestosparticipativos.com

Vegeu el treball de Mariona Ferrer del Fons del Departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) sobre l'experiència dels pressupostos participatius en diversos municipis de Catalunya.

http://www10.gencat.cat/drepublic/binaris/Experiencies_pressupostos_%20part_municipis_catalans_tcm112-137798.pdf

Com que, des de les diferents administracions es valoren les associacions com a actor imprescindible per al desenvolupament democràtic, s'han establert ajuts per al foment i millora de l'associacionisme. Un d'aquests ajuts s'adreçava, precisament, a desenvolupar plans participatius interns que fomentessin els valors i les pràctiques de la participació ciutadana que enriquessin l'associacionisme.

Els objectius generals que pretenen assolir els processos de participació interns en les entitats són els següents:

- Enfortir les estructures organitzatives i, si cal, crear-ne de noves per tal d'assegurar més participació interna i externa i millor.
- Unificar i desenvolupar criteris i valors que reflecteixin una cultura de participació compromesa, plural i democràtica.
- Impulsar la cohesió, coordinació i comunicació de tot l'equip humà per a assegurar uns nivells més bons de participació, compromís i responsabilitat tant personals com col·lectius.
- Millorar els processos d'informació, comunicació i relació entre les persones que influeixin positivament en els nivells de participació, compromís i motivació dels membres actuals i futurs de la federació.
- Promoure instruments de participació, com l'ús de les TIC.
- Desenvolupar espais de formació de manera que la participació de cada persona esdevingui una eina útil, productiva i creativa pel que fa als objectius i la missió de l'organització.

3.3. Experiències pràctiques

A continuació exposem una breu síntesi d'experiències que podeu consultar a Internet i que permet tenir una visió més completa i pràctica de la manera com es desenvolupen els processos participatius en els àmbits definits.

Planejament urbanístic municipal (POUM)

Sant Pol de Mar

[Avanç del Pla d'ordenació urbanística municipal \(POUM\)](#) de Sant Pol de Mar, formulat per l'equip redactor INTERLANDS, SL, que recull els criteris generals i les propostes per a l'ordenació del sòl a la vila.

<http://www.santpol.org/default.php?idcanal=1&idcategory=5&idsubcategory=0&idgroup=0&idevent=188>

Rajadell

Aquest web permet consultar tots els documents del POUM, inclòs un avanç de la memòria i de la presentació feta en la jornada informativa del programa de participació ciutadana.

<http://www.rajadell.org/web/ca/ajuntament/urbanisme/poum-pla-dordenacio-urbanistica-municipal.html>

Processos educatius

Hospitalet de Llobregat

El procés de participació del Projecte educatiu de ciutat es va posar en marxa l'any 2006. A partir de la publicació d'una diagnosi es van elaborar les línies estratègiques i es van organitzar els grups de treball que han elaborat les propostes. El procés ha estat dinamitzat per un grup impulsor que, entre altres activitats, va organitzar un cicle de conferències en què va participar gent de l'àmbit de les institucions, l'ensenyament o la cultura.

<http://www.l-h.cat/noticia.aspx?1ZNZRZziGqazAG4u5T1Cp3c7pxSBnIzQuqazCef3slOCAL8zZ4qazB>

Sant Boi de Llobregat

El ple municipal va aprovar el mes de setembre de 2004 per unanimitat impulsar el procés de participació ciutadana en l'elaboració del Projecte educatiu de ciutat de Sant Boi de Llobregat, i va convidar la ciutadania i totes les entitats i associacions a participar-hi en els procediments que s'establissin posteriorment. El PEC vol reflexionar en profunditat i formular actuacions entorn de les relacions que hi ha entre els processos educatius i les dinàmiques de la ciutat.

<http://www.santboi.cat/pec/>

Badia del Vallès

Experiència de bona pràctica en relació amb la transició escola-treball en el marc d'un pla d'entorn.

http://www.xtec.cat/lic/entorn/documenta/9-Bones%20Practiques/19_Transicioescola_treball_Badia_Valles.pdf

Granollers

Experiència de bona pràctica en relació amb un estudi assistit en el marc d'un pla d'entorn.

http://www.xtec.cat/lic/entorn/documenta/9-Bones%20Practiques/11-Tallers_estudi_assistit_prim_%20secund-PEE%20G_.pdf

Conflictes territorials

La gestió de l'aigua

Malgrat que la gestió de l'aigua també podria pertànyer a l'àmbit dels processos ambientals – ja que l'aigua és un recurs indispensable tant per a la vida com per al desenvolupament econòmic dels diferents sectors, com la indústria, l'agricultura i el turisme–, l'experiència desenvolupada en relació amb aquest tema l'aborda des del vessant de la prevenció i resolució de conflictes, sense descuidar la importància ambiental.

M. Parés; B. Gener; H. Cruz; M. Martí (2008). *La participació ciutadana en la gestió de l'aigua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, EAPC. <http://www20.gencat.cat/docs/eapc/Home/Publicacions/Col_leccio%20Estudis/29%20La%20participacio%20ciutadana/Documents/estudis29.pdf>

Àmbits diversos en l'aplicació de la participació ciutadana

En la publicació següent podeu consultar diferents experiències en l'àmbit de la resolució de conflictes que abracen temes tan diversos com seguretat, immigració, medi ambient, entre d'altres.

M. Amorós; F. Camps; X. Pastor (2000). *Mediació comunitària i gestió alternativa de conflictes a Catalunya. Una guia per a la governabilitat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. <<http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/publicacions/317.pdf>>

Comunitari

Diagnòstic comunitari del barri de Mar, Vilanova i la Geltrú

El 2005, l'Ajuntament de Vilanova va encarregar a l'empresa E1DOS Dinamització Social la coordinació i dinamització d'un diagnòstic comunitari del barri de Mar. L'objectiu era consensuar una fotografia sobre la realitat de la zona implicant activament l'equip tècnic municipal, associacions, entitats i veïns.

http://www.vilanova.cat/html/tema/relacions_ciutadanes/altres_processos.html#anch-2#anch-2

Pla comunitari del nucli antic de la ciutat de Barcelona

Informació sobre el pla comunitari del nucli antic de Barcelona, com també dades relatives als barris per als quals es treballa: Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera.

Butlletí, full d'informació trimestral:

<http://www.placomunitaricascantic.org/>

El pla de treball per al 2011 presentat en l'última assemblea és el següent:

<http://www.placomunitaricascantic.org/app/download/5182329320/Pla+treball+2011.pdf?t=1308649534>

Processos ambientals: Agenda 21

Sant Pol de Mar

Amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de Sant Pol va iniciar l'any 2004 l'Auditoria ambiental de Sant Pol de Mar, un projecte que va dur a terme l'empresa Greccat i que va culminar el 2006 amb l'elaboració de l'Agenda 21.

<http://www.santpol.org/default.php?idcanal=1&idcategory=5>

Santa Coloma de Farners

Els municipis de Brunyola, Maçanet de la Selva, Riudarenes, Santa Coloma de Farners, Sils, Vidreres i Vilobí d'Onyar van iniciar durant la primavera del 2006 l'elaboració de les seves agendes 21 locals (AG21L) amb l'objectiu final d'impulsar un model de desenvolupament local sostenible, de manera que es garantís el progrés social i econòmic dels municipis, i es mantingués alhora la integritat ecològica del territori sense hipotecar el benestar de les generacions futures.

http://www.scf.cat/index.php?option=com_content&task=view&id=189&Itemid=168

Barcelona

Barcelona ha estat un dels ajuntaments precursors que ha implantat l'Agenda 21 mitjançant un procés participatiu molt complet.

<http://www.bcn.cat/agenda21/>

Pressupostos participatius

Castellar del Vallès

Experiència pilot de pressupostos participatius als sectors de Can Carner i la plaça d'Europa.

Informació del procés participatiu:

https://seu.castellarvalles.cat/Continguts/actuacio_detall/Zc0Ukwcc2GrcN39CSzoSGezvHV4FQvwiGsIB9-brr0

Resultats:

https://seu.castellarvalles.cat/files/175-1169-arxiu/Pressupostos_participatius_2009_Resultats.pdf

Figaró-Montmany

Documentació sobre els processos de pressupostos participatius realitzats en aquest ajuntament des de 2004. El mètode també està detallat a la guia pràctica que us podeu descarregar des d'aquesta pàgina.

http://www.elfigaro.net/par_processos_prc.asp?id=1

Santa Cristina d'Aro

Aquest municipi s'ha convertit en un referent interessant del nostre territori, ja que la resta de processos participatius del territori giren entorn dels pressupostos participatius.

Tríptic informatiu:

<http://www.santacristina.net/pressupostos/documents/destacats/destacat23.pdf>

Web de l'ajuntament en referència als pressupostos participatius:

<http://www.santacristina.net/pressupostos/>

Entitats

Pla de Participació de la Coordinadora d'Entitats del Poble Sec

Procés de reflexió interna que serveix com a marc referent per a aprofundir, planificar, impulsar i ordenar la participació en l'àmbit intern de la Coordinadora d'Entitats del Poble Sec.

Diagnosi, propostes i accions de futur:

http://www.poblesec.entitatsbcn.net/files/23-1517-document/pla_particip_coordinadorapoblesec.pdf

Annexos:

http://www.poblesec.entitatsbcn.net/files/23-1518-document/annexospla_particip.pdf

Pla de participació de la FaPac

Pla per a impulsar una nova cultura de participació en què pares i mares, com a ciutadans, se sentin responsables de la seva acció pública.

http://www.fapac.cat/sites/all/files/file/Projectes/Pla_de_participacio_Fapac.pdf

Resum

La participació ciutadana pretén oxigenar la democràcia davant de la desafecció política evident que es fa palesa en l'augment de l'abstenció electoral. Malgrat tot, la ciutadania no ha deixat de creure en la democràcia, sinó en les formes i maneres que adopta.

En aquest sentit, des dels poders públics cada cop són més conscients de la necessitat de retornar als valors democràtics fomentant la implicació dels ciutadans i ciutadanes en les decisions públiques. En primer lloc, perquè els hi pertoca, i en segon, perquè la realitat cada cop és més complexa i canviant i calen formes noves de governar que fomentin el consens i, paral·lelament, la cohesió social i la convivència.

Així doncs, els processos participatius ofereixen la possibilitat d'avançar cap a una democràcia participativa que, sense excloure la representativitat mitjançant la delegació del vot als representants escollits democràticament a les urnes, doni la possibilitat que tothom pugui opinar de determinats temes i implicar-se en les decisions que es prenguin.

Impulsar processos de participació ciutadana implica incorporar en el debat els col·lectius que tradicionalment, i per moltes causes, han quedat exclosos en la presa de decisions polítiques, transformant la societat amb el foment de la igualtat d'oportunitats entre les persones, identificant i reconeixent les desigualtats de les quals parteixen per tal d'establir mesures correctores que permetin que puguin participar.

Per a desenvolupar processos participatius disposem de metodologies, tècniques i eines que, des d'una nova mirada, permeten avançar en el coneixement de la societat i implicar la ciutadania, que abans era tractada com a objecte d'estudi i que ara, amb les metodologies participatives, passa a ser subjecte actiu de la seva vida i entorn. Així, els processos participatius o comunitaris permeten fomentar canvis que, més enllà de l'objectiu principal que volem assolir, generen una nova dinàmica capacitadora de les persones.

Els àmbits en què podem aplicar la participació ciutadana són múltiples, i van des de la planificació urbanística fins a la definició de plans educatius o ambientals. La participació ciutadana i les metodologies que incorpora origina maneres noves de gestionar la política pública que, més enllà de l'àmbit en què es desenvolupi, permeten prendre decisions de manera molt més democràtica.

Activitats

1. A més dels arguments a favor i en contra envers la participació ciutadana exposats en el temari, quins altres arguments favorables i desfavorables es poden identificar?
2. Basant-vos en la informació desenvolupada en el curs, en altra informació de què disposeu o que pugueu cercar, o en el llibre *La democràcia electrònica* de Jordi Picanyol, indiqueu quines oportunitats i amenaces (si creieu que n'hi ha) suposen les TIC envers la democràcia participativa.
3. Tenint en compte el que hagueu après en el curs, feu un DAFO del moviment del 15-M.
4. Quines estratègies adoptaríeu per tal de fomentar la participació de les dones d'origen llatinoamericà del municipi on us han encarregat un procés participatiu?
5. Com a dinamitzadors d'un taller participatiu expliqueu a les persones i entitats que han vingut a participar-hi, l'objectiu del procés, les normes de joc, les dinàmiques i les eines que fareu servir durant el desenvolupament del taller. Sembla que tothom ho ha entès, però el representant de l'associació de veïns, per exemple, bloqueja insistentment la sessió per a afirmar el següent:
 - “Els temes que es plantegen no tenen sentit, perquè reiteradament la seva associació ha fet demandes concretes en aquest sentit, però l'Ajuntament mai els ha donat resposta.”
 - “Els resultats del taller no són vinculants, per tant el procés no serveix de res.”

Vegeu:

<http://moviment15m.org/>.

Exercicis d'autoavaluació

Indiqueu si és vertader o fals:

1. La participació ciutadana és una moda que ha sorgit en els darrers anys.
2. La participació ciutadana respon a una ideologia d'esquerres.
3. Una democràcia és més forta si la ciutadania deixa fer als representants polítics escollits democràticament a les urnes.
4. La democràcia representativa per definició anul·la la possibilitat de participació de la ciutadania més enllà de la possibilitat d'exercir el dret a vot.
5. L'única manera de millorar la democràcia és generar processos participatius impulsats des dels poders polítics.
6. Per tal d'incentivar la participació de tots els col·lectius és imprescindible generar les condicions i sistemes diferenciats que permetin que s'impliquin en el procés.
7. Els processos de participació ciutadana alenteixen les decisions polítiques.
8. Un DAFO és una metodologia d'investigació social.
9. L'avaluació i el seguiment dels processos participatius són una part tan indispensable com el disseny o elaboració del pla d'acció.
10. El rol de la persona dinamitzadora dels tallers és la protagonista del procés perquè ha d'exercir les funcions de mestre de cerimònies.

11. Els àmbits d'intervenció dels processos participatius són molt diversos perquè la participació ciutadana permet generar transformacions i implicar les persones en diversos temes.

12. La participació ciutadana pot ser una bona eina per a resoldre conflictes públics.

En cap cas, dur a terme processos de participació ciutadana és una obligació

Solucionari

1. **Fals.**
2. **Fals:** fomentar la implicació de la ciutadania en les decisions públiques per tal de prendre decisions més consensuades i adequades a les necessitats de la població no respon a una ideologia ni de dretes ni d'esquerres. Respon a voler apropar la política a la ciutadania, i la ciutadania a la política.
3. **Fals:** la implicació de la ciutadania en la presa de decisions públiques enforteix la democràcia, perquè genera ciutadans en comptes de clients.
4. **Fals:** la democràcia representativa, tot i que es basa a delegar les decisions polítiques als representants polítics escollits mitjançant els comicis electorals, no exclou la possibilitat d'implicar la ciutadania en determinades qüestions.
5. **Fals:** impulsar la participació i la implicació de les persones no és només una funció que haurien d'exercir els poders polítics; fomentar la participació en les organitzacions també contribueix a millorar la democràcia.
6. **Vertader:** com que no vivim en una societat plenament igualitària i hi ha diferències entre col·lectius, cal prestar atenció a aquestes diferències per tal generar condicions que, des de les diferències, permetin participar a tots els col·lectius.
7. **Vertader:** tot i que és cert, també és veritat que les decisions que es prenen són més riques i consensuades.
8. **Fals:** un DAFO és una eina.
9. **Vertader.**
10. **Fals:** els protagonistes sempre són les persones participants. La persona dinamitzadora ha d'impulsar el debat i crear les condicions adequades perquè tothom pugui participar amb les mateixes condicions.

11. Vertader.

12. Vertader.

13. Fals: la normativa del POUM obliga a implicar la ciutadania en l'elaboració del pla.

Glossari

abstenció electoral *f* Amb aquesta expressió es valora el grau d'inhibició – activa o passiva– de la ciutadania en els diferents àmbits de la vida pública en què han de participar. Aplicada a l'àmbit electoral, s'utilitza per a expressar la inhibició i el desistiment de la ciutadania respecte de l'acte de votar o respecte de les institucions o òrgans de representació.

Agenda 21 *f* Programa d'actuacions per a aconseguir que un territori determinat tingui un futur sostenible. Es posa en marxa durant els anys noranta en força ajuntaments i incorpora un component participatiu, de vegades en la fase de diagnòstic, i més sovint en el procés d'elaboració del pla d'acció.

ciutadania *f* Conjunt de pràctiques que defineixen una persona com a membre de ple dret dins d'una societat. La ciutadania formal implica tenir un passaport conferit per l'estat, mentre que la substantiva defineix el conjunt de drets i obligacions que tenen els membres d'una comunitat política.

clientelisme *m* Mode d'articulació de les relacions socials i polítiques. El clientelisme travessa les fronteres que separen els nivells institucionals d'una societat mitjançant llaços personals que connecten un patró, que té influència en els seus clients, que alhora necessiten els seus serveis i favors. El clientelisme és, doncs, un mode d'integració que prescindeix de la mediació impersonal de l'organització formal i, en certa manera, és un mode d'integració alternativa a aquesta, encara que també pot ser-ne un complement.

comunitat *f* D'acord amb la definició proposada per F. Tönnies, és una forma elemental de sociabilitat humana basada en principis de moralitat, llaços primordials, emocionals i afectius que provenen de les relacions de voluntat natural o essencial.

dialèctica *f* Aquest terme no té un significat precís, ja que n'ha tingut molts al llarg de la història, encara que l'etimologia el relaciona amb el diàleg i l'existència de posicions contràries. La més coneguda és la dialèctica socràtica i la platònica, com a forma de confrontació entre posicions oposades de les quals sorgeix el coneixement vertader.

democràcia *f* Prové del grec *demokratia*, que ve de *demos*, 'poble'; *kratos*, 'autoritat', i *kratein*, 'governar'. La democràcia és l'ordre polític en què la sobirania és exercida pel poble.

democràcia directa *f* Democràcia directa s'ha d'entendre per contraposició a la democràcia representativa. Per definició, la democràcia és el govern del poble. El que entra en qüestió és la forma com el poble exerceix aquest govern. La democràcia és directa si els ciutadans l'exerceixen sense intermediaris, mitjançant assemblees i altres procediments d'autogovern.

democràcia representativa *f* Democràcia és exercida de manera indirecta per la ciutadania si delega les decisions públiques a ciutadans escollits per a governar la cosa pública.

desenvolupament comunitari *m* Acció coordinada i sistemàtica que, en resposta a les necessitats i demandes socials, procura organitzar el procés global d'una comunitat territorial ben delimitada o d'una població-objecte, amb la participació dels interessats.

IAP *m* Mètode d'estudi i acció que cerca obtenir resultats fiables i útil per a millorar situacions col·lectives, basant-se en la investigació i participació dels col·lectius que es volen investigar. D'aquesta manera passen de ser objectes d'estudi a subjectes protagonistes de l'acció i investigació. Aquest mètode necessita la implicació i interacció constant entre investigador i comunitat.

metodologia *f* Estudi lògic i sistemàtic dels principis que guien la investigació científica.

participació *f* Obrir la presa de decisions en les polítiques públiques a persones i a organitzacions, més enllà dels agents legalment responsables.

participació política *f* Defineix el grau en què la ciutadania exerceix els drets polítics que li són conferits constitucionalment. Així, la participació política fa referència al nombre dels que voten, a l'afiliació dels partits polítics, a l'assistència a actes polítics, a la pertinença a moviments d'associacions cíviques, etc.

partits polítics *m pl* Canal principal d'expressió política i ideològica en les democràcies modernes. Es constitueixen com a organitzacions formals representatives dels objectius i interessos dels ciutadans i ciutadanes que comparteixen preferències polítiques i ideològiques similars.

pla comunitari *m* Eina que pretén afavorir el desenvolupament d'una comunitat determinada, normalment un barri o districte, a partir de la participació activa de la mateixa comunitat. Els plans comunitaris entenen la comunitat com tots els agents que viuen o treballen en aquell territori: polítics, tècnics i professionals dels serveis públics, comerciants, entitats, veïns... Normalment parteixen d'un diagnòstic que ha estat elaborat amb la participació de tots aquests agents. Aquest diagnòstic permet identificar problemàtiques, prioritats i actors, i és el punt de partida d'un procés participatiu que després continua amb el desplegament d'accions més concretes. Normalment hi ha algun grup d'impuls format per agents comunitaris i algun(s) professional(s) comunitari(s) que s'encarreguen de dinamitzar el procés. Hi ha plans comunitaris que es concentren en problemàtiques específiques d'aquella comunitat (les drogues, per exemple) i n'hi ha d'altres que tracten tot tipus de temàtiques.

pressupost participatiu *m* Eina que permet que la ciutadania participi en l'elaboració dels pressupostos municipals. La majoria de processos d'aquest tipus s'estructuren en diverses etapes, que van des de la formulació de propostes, l'avaluació tècnica i financera d'aquestes propostes i la seva prioritzaació i selecció final per a ser incloses en el pressupost municipal. En la majoria d'experiències de pressupostos participatius es discuteix, bàsicament, el capítol d'inversions, tot i que hi ha molts casos en què també es discuteixen, implícitament o explícitament, altres aspectes del pressupost. Algunes experiències tracten principalment temes relacionats amb la inversió en equips i infraestructures, mentre que hi ha altres casos que tracten també inversions específiques en educació, sanitat, cultura i altres temàtiques.

projecte educatiu de ciutat (PEC) *m* Eina de planificació d'accions a mitjà i llarg termini per al desenvolupament educatiu d'un municipi, entenent l'educació com un procés continu i integral, que va més enllà de l'àmbit educatiu reglat i que inclou també la formació en valors. Els PEC són elaborats amb la participació dels diversos agents educatius del municipi: administracions, escoles, AMPA, entitats culturals i esportives, associacions veïnals, famílies i tots els agents que es consideri que tenen un paper educatiu a la ciutat.

societat *f* D'acord amb la definició proposada per F. Tönnies, és una forma elemental de sociabilitat humana basada en principis de racionalitat que es caracteritza per les relacions racionals, instrumentals, estratègiques i de càlcul.

tècniques participatives *f pl* Conjunt de dinàmiques grupals (més comunament denominades *tallers* quan es tracta de trobades presencials) fetes amb un nombre limitat de persones (per a garantir que totes puguin fer aportacions) en un espai de temps delimitat (que els participants puguin assumir) i guiat per una persona conductora, en què els participants fan algun tipus d'autoanàlisi sobre la realitat que els envolta, i arriben a un moment de síntesi en el qual elaboren unes conclusions de consens.

transversalitat *f* Perspectiva de treball que permet posar en relació temes i actors que tradicionalment, des de l'administració pública, s'havien tractat separatament. Parlar de transversalitat en l'àmbit de les polítiques de joventut, per exemple, vol dir entendre la joventut com una etapa plena de la vida marcada per problemàtiques molt diverses –l'educació, la feina, l'habitatge, l'ús de l'espai públic, el medi ambient, la cultura, l'esport, les drogues, la sexualitat...– i posar en interrelació les diferents àrees d'una administració o més per a dissenyar polítiques per a aquest col·lectiu social.

Fonts de les definicions:

- Font, J.; Blanco, I. (2003). *Polis, la ciutat participativa. Participar en els municipis: qui, com i per què*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Giner, S.; Lamo de Espinosa, E.; Torres, C. (1998). *Diccionario de sociología*. Madrid: Alianza Editorial.
- Martí, J.; Rebollo, O. (2007). *Bases, mètodes i tècniques*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Bibliografia

Amorós, M.; Camps, F.; Pastor, X. (2000). *Mediació comunitària i gestió alternativa de conflictes a Catalunya. Una guia per a la governabilitat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Ander-Egg, E. (2001). *Técnicas de investigación social*. Buenos Aires: Humanitas

Ander-Egg, E. (1986). *Técnicas de reuniones de trabajo*. Buenos Aires: Humanitas.

Ander-Egg, E. (1981). *Metodología en práctica de animación sociocultural*. Madrid: Marsiega.

Durston, J.; Miranda, F. (2002). *Experiencias y metodología de la acción participativa*. Santiago de Chile: Naciones Unidas.

Fals-Borda, O. (1998). *Participación popular. Retos del futuro*. Bogotá: ICFS. IEPRI. Colciencias.

Flecha, R. (2004). *La pedagogía de la Autonomía de Freire y la educación democrática de personas adultas*. Barcelona: CREA.

Font, J.; Blanco, I. (2003). *Polis, la ciutat participativa. Participar en els municipis: qui, com i per què*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Giner, S.; Lamo de Espinosa, E.; Torres, C. (1998). *Diccionario de sociología*. Madrid: Alianza Editorial.

Jorba, L.; Martí, J.; Parés, M. (2007). *La qualitat en la participació: orientacions per a l'avaluació participada*. Barcelona. Fundació Jaume Bofill.

Landeta, J. (1999). *El método Delphi: una tècnica de previsión para la incertidumbre*. Barcelona: Ed. Ariel.

Majós, M. (2008). *La participació ciutadana en l'urbanisme municipal*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Marchioni, M. *Planteamientos teóricos y metodológicos de la intervención comunitaria*. Instituto MM. Comunidad Participación y Desarrollo.

Martí, J.; Rebollo, O. (2007). *Bases, mètodes i tècniques*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Martí, J. (2006). *Tècniques participatives per al debat grupal*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Pardo, S. (2009). *Processos. Els plans comunitaris*. Barcelona. Fundació Jaume Bofill.

Parés, M.; Gener, B.; Cruz, H.; Martí, M. (2008). *La participació ciutadana en la gestió de l'aigua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, EAPC.

Pujol, P. (2007). *La participació de les dones en els municipis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació.

Sáez, M. (2007). *La participació política*. Barcelona: UOC.

Sánchez, J. (2005). *La democràcia electrònica*. Barcelona: UOC.

Sánchez, J. (2000). *Participació ciutadana i govern local: els Consells Ciutadans*. Barcelona: Editorial Mediterrània.

Solsona, G. (2007). *Introducció de la perspectiva de gènere en els processos de participació ciutadana*. Cerdanyola del Vallès: Diputació de Barcelona.

Subirats, J.; Collet, J.; Sánchez, E. (2005). *Els projectes educatius de ciutat (PEC): Anàlisi de l'experiència acumulada. Nova proposta metodològica*. Barcelona: IGOP. Diputació de Barcelona.

Articles

Bobbio, N. (1998, 11 de juliol). "Entrevista a Norberto Bobbio". *Babelia (El País)* (pàg. 8-10).

Martí, P. (2004, setembre-octubre). "Els plans comunitaris". *La veu del carrer*.

Nel·lo, O. (2007, juliol). "Aquí, no! La conflictividad territorial de base social". *Inforgeo* (pàg. 29-36).

Subirats, J. (2004, setembre-octubre). "Una eina de transformació social". *La veu del carrer*.

Subirats, J. (1998, hivern). "Nous mecanismes participatius i democràcia: **promeses i amenaces**". *Àmbits* (núm. 6, pàg. 20-24).